

Kerk en kerkelijke gemeenschap

Verlag van de internationale Rooms-katholieke /

Oud-katholieke dialoogcommissie

Inhoud

Woord vooraf	23
1. Preambule	27
2. De Kerk – trinitarisch-soteriologische fundering	28
3. De lokale, de regionale en de universele dimensie van de Kerk	32
4. Persoonlijke, collegiale en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de eenheid van de Kerk en haar blijven in de waarheid	34
5. De dienst van de paus aan de eenheid van de Kerk en aan haar blijven in de waarheid	36
6. Op weg naar een volledige kerkelijke gemeenschap	38
6.1 Over de methode van de gedifferentieerde consensus	38
6.2 Fundamentele overeenkomsten	38
6.3 Openstaande vragen	39
6.3.1 Openstaande vragen in verband met de ecclesiologie	39
6.3.2 Openstaande vragen in verband met de mariale dogma's van 1854 en 1950	41
6.3.3 De kwestie van de wijding van vrouwen tot de priesterlijke dienst	43
6.3.4 Openstaande vragen van kerkrechtelijke aard vanuit Rooms- katholiek standpunt	46
6.4 Oud-katholieke ideeën over de vorm van een mogelijke kerkelijke gemeenschap	48
6.5 Op weg naar verzoening en genezing	49

Afkortingen	51
Lijst van de leden en de zittingen van de internationale Rooms-katholieke / Oud-katholieke dialoogcommissie	57
Appendices:	
Officiële Oud-katholieke uitspraken over het primaat van de bisschop van Rome ...	58
<i>Tekst 1</i>	
Programma van het katholiekencongres in München, 22-24 september 1871 (uittreksel)	58
<i>Tekst 2</i>	
Utrechtse Bisschopsverklaring, 24 september 1889 (uittreksel)	58
<i>Tekst 3</i>	
Mededeling van de Oud-katholieke bisschoppen die op 28 en 29 april 1920 in Utrecht in vergadering bijeenwaren (uittreksel)	58
<i>Tekst 4</i>	
Twaalfde internationale Oud-katholieke conferentie van theologen in Bonn, 8-13 september 1969: 'Stellingen over het primaat'	60
<i>Tekst 5</i>	
Verklaring van de Oud-katholieke bisschoppen van 18 juli 1970: 'Het primaat in de Kerk'	61
<i>Tekst 6</i>	
Gemengde Orthodoxe / Oud-katholieke theologische commissie, Chambésy, 7 oktober 1983: 'Het hoofd van de Kerk'	63
<i>Tekst 7</i>	
Gemeenschappelijke verklaring van de internationale conferentie van Anglicaanse en Oud-katholieke theologen, Chichester, 6-10 augustus 1985: 'Gezag en primaatschap in de Kerk'	65
<i>Tekst 8</i>	
Oud-katholieke / Rooms-katholieke gesprekscommissie (CRGK) van Zwitserland, oktober 1981: 'De lokale Kerk en de universele Kerk, het ambt en het getuigen van de waarheid'	70

WOORD VOORAF

De oproep van het Tweede Vaticaans Concilie tot herstel van de eenheid onder de christenen heeft in de Rooms-katholieke Kerk geleid tot een gedifferentieerde herwaardering van de ecclesiale status van de niet-Rooms-katholieke kerken en kerkelijke gemeenschappen.¹ De nieuwe interkerkelijke sfeer die zo ontstond, vormde een gunstige voedingsbodem voor een herwaardering van de gronden en de omvang van de scheiding tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Oud-katholieke Kerken van de Unie van Utrecht. De laatste hebben zich vanaf de jaren 1870 op theologisch vlak tot doel gesteld te werken aan het herstel van de kerkelijke eenheid op basis van het geloof en de vormgeving van de oude Kerk. Zij zijn daartoe vooral de dialoog aangegaan met de Orthodoxe en de Anglicaanse Kerk. In het verleden waren die inspanningen vaak duidelijk antirooms gekleurd.

In aansluiting bij het Tweede Vaticaans Concilie kwam het tot officiële vormen van dialoog: vanaf 1966 waren er nationale bilaterale gesprekscommissies, vanaf 1972-1973 werd het gesprek op internationaal niveau gecoördineerd. Men streefde daarbij naar een overeenkomst met betrekking tot wederzijdse pastorale hulp. Om verschillende redenen werd dat doel niet bereikt, maar de dialoog leidde wel tot een aantal gemeenschappelijke inzichten over wat beide Kerken altijd al verbonden heeft; die inzichten dienden als uitgangspunt voor verdere dialoog.

Toen Antonius Jan Glazemaker, de aartsbisschop van Utrecht, na een groot aantal voorafgaande contacten tussen de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie (IBC) en de Pauselijke Raad

voor de Eenheid van de Christenen, naar aanleiding van de oecumenische plechtigheden in het jubileumjaar 2000 een ontmoeting had met vertegenwoordigers van deze Raad, werd de oprichting in het vooruitzicht gesteld van een nieuwe, dit keer internationale Rooms-katholieke / Oud-katholieke dialoogcommissie (IRAD). Kort daarna nam de nieuwe voorzitter van de Raad, Walter kardinaal Kasper, daartoe een concreet initiatief. Van 13 tot 15 maart 2003 bereidde een kleine groep de gesprekken voor in het congrescentrum Hohenheim in Stuttgart. Daarna benoemden beide Kerken de leden van de dialoogcommissie. In mei 2004 vond in Bern de eerste van elf zittingen plaats. Precies vijf jaar later sloot de commissie in Salzburg haar werkzaamheden af met de publicatie van onderhavige tekst.

Zoals reeds bij eerdere dialogen het geval was, stelde de commissie vast dat de Oud-katholieke Kerken en de Rooms-katholieke Kerk met elkaar de erkenning delen van het gezag van de Schrift, het credo van Nicea-Constantinopel en de dogmatische bepalingen van de in Oost en West erkende oecumenische concilies, en dat voor beide Kerken het bisschopsambt binnen de apostolische successie waarin de hele Kerk staat, en de zeven sacramenten de grondpijler vormen voor hun ecclesiologische inspanningen om tot één kerkelijke gemeenschap te komen.

Niet alleen versterkte de theologische reflectie het inzicht dat de basis van het geloof voor beide Kerken grotendeels dezelfde is, het feit dat de zittingen geopend werden met een eucharistieviering en afgesloten met het bidden van de vespers (in de ritus van elke Kerk), deed de deelnemers ook aan den lijve ervaren hoe dicht zij bij elkaar stonden. Dat was een

1. Zie UR, nr. 3, 15.

gunstige voedingsbodem voor de hermeneutiek van vertrouwen als sine qua non voor de oecumene. Van dat vertrouwen is onderhavige tekst de tastbare vrucht.

De voornaamste reden voor de scheiding van onze Kerken waren meningsverschillen over de verhouding tussen de lokale Kerk en het primaat van de paus (1723), en de dogma's van het Eerste Vaticaans Concilie over zijn onfeilbaarheid en jurisdictieprimaat (1870). Toch hebben de Oud-katholieke Kerken nooit de bijzondere plaats van de paus in de universele Kerk in twijfel getrokken.²

Sindsdien hebben beide partijen het ecclesiologische gedachtegoed over de dienst van de paus aan de gemeenschap van alle lokale Kerken verder uitgediept. Zo bleek dat op dit vlak geen onoverbrugbare tegenstellingen meer bestaan. Wat dat precies betekent, wordt duidelijk in onderhavige tekst, die grotendeels ontstaan is in een gemeenschappelijke reflectie over deze dienst, iets waartoe paus Johannes Paulus II in 1995 had opgeroepen in *Ut unum sint*.³ Onze *gemeenschappelijke* tekst – die van Oud-katholieke zijde overigens kan worden gezien als een eerste antwoord op die oproep – gaat ervan uit dat de zogeheten pauskwestie niet afzonderlijk kan worden bekeken, maar alleen in het kader van een omvattende bezinning over de Kerk als de gemeenschap van plaatselijke Kerken waaruit de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk bestaat die wij in het genoemde credo belijden.

In de loop van hun werkzaamheden werd het de leden van de dialoogcommissie duidelijk dat zij de tekst over de Kerk in het perspectief van een mogelijke kerkelij-

ke gemeenschap moesten plaatsen. Uiteraard konden zij daarbij niet over het hoofd zien dat zich in onze Kerken, ook al hebben ze in wezen vastgehouden aan hetzelfde katholieke geloof, uiteenlopende ontwikkelingen hebben voorgedaan in bepaalde vragen van de leer en van de kerkelijke orde. Die verschilpunten werden elke keer uiteengezet en uitgewerkt met de methode van de 'gedifferentieerde consensus'. De commissie kwam tot de conclusie dat sommige van die verschillen beperkingen meebrengen bij de totstandkoming van een eventuele kerkelijke gemeenschap.

De dialoogcommissie houdt de opdracht waarmee zij door de Pauselijke Raad voor de Eenheid van de Christenen en de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie werd belast, voorlopig voor afgerond en legt haar tekst ter beoordeling voor aan de kerkelijke verantwoordelijken die haar die opdracht hebben toevertrouwd. Zij is zich ervan bewust dat veel van wat zij heeft overlegd, nog nader besproken dient te worden. Zij vertrouwt erop dat de tekst op alle niveaus goed zal worden ontvangen, want zonder receptieproces kan het nagestreefde doel niet worden bereikt.

Salzburg, 12 mei 2009

Emeritus bisschop Paul-Werner Scheele
Emeritus bisschop Fritz-René Müller

Voor wat voorafging aan de huidige fase van de dialoog tussen de Rooms-katholieke en de Oud-katholieke Kerk verwijzen we naar volgende bijdragen van Oud-katholieke en Rooms-katholieke schrijvers: Jan Visser, 'Die Beziehungen zwi-

2. Zie de appendices.

3. Namelijk in de nummers 95-96.

schen dem Vatikan und der Utrechter Union aus altkatholischer Sicht', in Hans Gerny, Harald Rein en Maja Weyermann (ed.), *Die Wurzel aller Theologie: Sentire cum Ecclesia. Festschrift zum 60. Geburtstag von Urs von Arx*, Bern, Stämpfli, 2003, p. 309-325; Werner Pelz, 'Der Dialog zwischen der Alt-Katholischen und der Römisch-Katholischen Kirche in Deutschland in den Jahren 1968-1973', in *IKZ* 74 (1984), p. 85-128; Urs von Arx, 'Römisch-katholische und Christkatholische Kirche – Reflexionen eines Christkatholiken zu ihrem Verhältnis gestern, heute und morgen', in Roger Liggensstorfer en Brigitte Muth-Oelschner (ed.), *(K)Ein Koch-Buch. Anleitungen und Rezepte für eine Kirche der Hoffnung. Festschrift zum 50. Geburtstag von Bischof Dr. Kurt Koch*, Freiburg (Zwitserland), Kanisius, 2000, p. 356-375. Zie ook de 'Kirchliche Chronik' in *IKZ* 93 (2003), p. 196.

Aan Oud-katholieke zijde namen aan die eerdere dialoog de Kerken van Nederland, Duitsland en Zwitserland deel; in Oostenrijk bestond geen bilaterale dialoogcommissie. In Nederland werd het interkerkelijke gesprek overigens in 1997 weer opgenomen dankzij een Rooms-katholiek initiatief 'van onderop': zie de bilateraal tot stand gekomen tekst *Het gezamenlijk erfgoed in vreugde delen. Advies aan het bestuur van de Katholieke Vereniging voor Oecumene inzake de verhouding tussen de Oud-katholieke en de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland*, als word-document te downloaden op www.okkn.nl/fman/147.doc, online beschikbaar op http://www.okk-enkhuizen.org/pdf/19_GezErfgoedInVreugdeDelen.pdf en in Duitse vertaling verschenen als 'Das gemeinsame Erbe freudig miteinander teilen. Empfehlung an den Vorstand der "Katholischen Vereinigung für Ökumene" zum Verhältnis

zwischen der Altkatholischen und der Römisch-katholischen Kirche in den Niederlanden', in *IKZ* 94 (2004), p. 249-276.

De Polish National Catholic Church (PNCC, Noord-Amerika) en de Pools-katholieke Kerk (PKK, Europa) namen niet deel aan die eerdere dialoog. De Polish National Catholic Church voert sinds 1984 een eigen dialoog met Rome. In 1993 kwamen beide gesprekspartners op basis van de *Codex Iuris Canonici* (Wetboek van Canoniek Recht) van 1983, can. 844, § 2, tot een pastorale overeenkomst; zie daarover Stanislaus J. Brzana en Anthony M. Rysz (ed.), *Journeying Together in Christ. The Report of the Polish National Catholic-Roman Catholic Dialogue* (1984-1989), Huntington (Indiana), Our Sunday Visitor Publishing Division, 1990; Robert M. Nemkovich en James C. Timlin (ed.), *Journeying Together in Christ: The Journey Continues. The Report of the Polish National Catholic-Roman Catholic Dialogue 1989-2002*, Huntington (Indiana), Our Sunday Visitor Publishing Division, 2003; zie ook Urs von Arx *IKZ* 87 (1997), p. 98-101. De PNCC is in 2003 uit de Unie van Utrecht getreden.

In 1998 begon ook de Pools-katholieke Kerk aan een aparte dialoog; haar gesprekspartner is de Rooms-katholieke Kerk van Polen; zie Zdzislaw J. Kijas, 'Der Dialog zwischen der Polnisch-katholischen Kirche und der Römisch-katholischen Kirche in Polen. Die Arbeit der Gemeinsamen Kommission in den Jahren 1998-2003', in *IKZ* 94 (2004), p. 217-248. Aan beide zijden bestaat de wens om deze dialoog te integreren in de volgende fase van de internationale dialoog tussen Rooms- en Oud-katholiek. We zeiden eerder 'dat de basis van het

geloof voor beide Kerken grotendeels dezelfde is'. In dat verband wijzen we erop dat in het tweede lid van de zogenoemde Zürcher Nota (ZN, Nota van Zürich), een richtsnoer voor de verdere dialoog dat in oktober 1968 in Zürich op een gemeenschappelijk overleg van de Rooms-katholieke leden van de nationale gesprekscommissies werd aangenomen, wordt geciteerd uit een relatio over het ontwerp van *Unitatis Redintegratio*, het decreet over de oecumene, waarin aan de Oud-katholieken net als aan de Orthodoxen de status van Kerk wordt toegekend, en niet (alleen maar) die van een kerkelijke gemeenschap. Het hele tweede lid van de ZN luidt:

Verder verwijzen we naar een besluit in verband met een op zichzelf staand geval, door de Congregatio voor de Geloofsleer genomen op 3 januari 1987, waarin wordt gesteld: 'Tot de Kerken die zich in dezelfde situatie bevinden als de in can. 844 § 3 genoemde oosterse Kerken, behoren ook de Oud-katholieke Kerken in Europa en de Poolse Nationale Kerk in de Verenigde Staten van Amerika'.⁸ Meteen wordt erop gewezen dat deze uitspraak 'geen officieel karakter heeft, dat wil zeggen, niet' mag worden begrepen 'als een beslissende uitspraak van de Apostolische Stoel'.⁹

4. *Relatio circa rationem qua schema (De Oecumenismo) elaboratum est*, 1964, p. 56. De Latijnse tekst luidt: 'Notandum insuper est inter communitates (occidentales) seiunctas esse quasdam communitates, scilicet Veterum Catholicorum, quae propter sacramentum validum Ordinis et validam Eucharistiam, quibus gaudent secundum solidam doctrinam theologiam ab omnibus catholicis acceptam, similiter ac communitates orthodoxae nominandae sunt Ecclesiae.'

5. Zie *De Oecumenismo*, 15.

6. *Directorium Oecumenicum* (1967), 40.

7. ZN 2; vertaling overgenomen uit *Archief van de kerken*, 27 (1972), kol. 1042-1043.

8. Prot. nr. 795/68.

9. Ibid.

'De Oud-katholieke Kerken verdienen bijzondere aandacht. Immers, waar in het decreet "Unitatis Redintegratio" de gescheiden broeders in het westen met de uitdrukking "Kerken en kerkelijke gemeenschappen" werden aangeduid, werd in de conciliaire verklaring daarover de volgende uitleg gegeven: "Men dient er rekening mee te houden, dat er onder de westerse gemeenschappen enige zijn die «Kerken» genoemd dienen te worden, namelijk de Oud-katholieke. Immers zij zijn in het bezit van het geldig wijdingssacrament en een geldige eucharistie; dit op grond van een vaste theologische leer door alle katholieken aanvaard, zoals ook de Orthodoxe gemeenschappen «Kerken» genoemd worden."⁴ Om dezelfde redenen moet worden vastgesteld, dat deze Kerken "ware sacramenten hebben en op grond van de apostolische successie met name het priesterschap en de eucharistie".⁵ Zo ook "bestaat er" tussen de Oud-katholieke Kerken en de Rooms-katholieke Kerk "een tamelijk nauwe gemeenschap in geloofszaken"⁶ .⁷

1. PREAMBULE

(1) Zoals elke interkerkelijke dialoog staat de dialoog tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Unie van Utrecht van Oud-katholieke Kerken onder de belofte en de oproep van Jezus Christus, die voor de zijnen heeft gebeden 'dat ze allen één mogen zijn. Zoals u, Vader in mij bent en ik in u, zo moeten zij in ons zijn, zodat de wereld kan geloven dat u mij hebt gezonden' (Joh 17,21).

(2) Verder vertrekt deze dialoog vanuit het gedeelde inzicht dat de vervreemding en scheiding tussen Rooms-katholieken en Oud-katholieken die als gevolg van het Eerste Vaticaans Concilie tot stand zijn gekomen – en in het geval van de Kerk van Utrecht: zijn verdiept –, een *intern katholiek probleem* zijn. Voor dat inzicht is uitgegaan van de *communio-ecclesiologie* die duidelijk naar voren komt in meerdere passages in de teksten van het Tweede Vaticaans Concilie over de zending en de structuur van de Kerk. Ook de onderhavige poging om dit probleem te verwerken en een gemeenschappelijke basis te vinden voor het genezen van de wond van de scheiding, is daarvoor geïnspireerd. Nu de ecclesiologische principes van de traditie van de oude Kerk, het gemeenschappelijke erfgoed van Oost en West, maatgevend zijn geworden, lijkt een dialoog hierover bijzonder veelbelovend.

(3) De tekst over de Kerk die zo is ontstaan, is ook het eerste resultaat van een proces waarin de herinnering gezuiverd wordt, dat wil zeggen waarin aan beide kanten de emotioneel geladen polemiek en de kwetsende kleinering uit het verleden plaats hebben gemaakt voor een op de toekomst gerichte hermeneutiek van

vertrouwen. Dat proces kan al worden gedocumenteerd met de zogeheten *Nota van Zürich* uit 1968, waarin men van Rooms-katholieke zijde vaststelde dat in de Oud-katholieke Kerken 'ware sacramenten en op grond van de apostolische successie met name het priesterschap en de eucharistie bewaard zijn gebleven' en aansluitend constateerde dat 'tussen de Oud-katholieke Kerken en de Rooms-katholieke Kerk in geloofszaken een bijzonder nauwe gemeenschap bestaat'.¹⁰

(4) Vanuit die hermeneutiek van vertrouwen is de dialoogcommissie er in de loop van haar werkzaamheden toe gekomen onderhavige tekst zo uit te werken, dat hij een weg schetst die kan leiden tot een volwaardige *communio* tussen beide Kerken. Op deze weg gaat het in de eerste plaats om de verhouding tussen de Oud-katholieke en de Rooms-katholieke Kerk, maar de commissie spreekt de hoop uit dat haar overwegingen, waarvan onderhavige tekst de neerslag is, ook voor anderen die naar eenheid en *communio* met Rome streven, een model kunnen bieden dat verder reikt dan dat van een 'terugkeeroecumene'. Wat dit betreft heeft de commissie innoverend werk geleverd. Zij heeft consequent geprobeerd rekening te houden met teksten van dialogen die beide Kerken met andere Kerken hebben gevoerd, om zo hun multilaterale verbondenheid en wederzijdse receptie te versterken.

10. ZN, nr. 2 [vertaling: *Archief van de kerken*, 27 (1972), kol. 1043].

2. DE KERK – TRINITARISCH-SOTERIOLOGISCHE FUNDERING

(5) De enige basis van de Kerk is het heil dat God eens voor altijd heeft voltrokken in Jezus Christus,¹¹ wiens hele werkzaamheid is bepaald door en doortrokken van het geheim van de Drievuldigheid: wat hij doet, gebeurt in gehoorzaamheid aan de Vader die hem gezonden heeft, en is vervuld van de volmacht en de kracht van de Heilige Geest, die hem van zijn doop tot zijn verrijzenis heeft aangewezen als Zoon van God. Als lofprijzing van het eens voor altijd voltrokken heilswerk ligt de trinitarische geloofsbelijdenis derhalve reeds vervat in de oervorm van de Christusbelijdenis.¹²

(6) De Kerk is gegrond en verankerd in het hele door de Geest gedragen Christusgebeuren.

- De Kerk is gemeenschap *door* Jezus Christus. Dat is te zien in de historische werkzaamheid van Jezus Christus: in zijn verkondiging, het bijeenbrengen en uitsuren van zijn leerlingen, de instelling van de viering van de Maaltijd van de Heer, zijn kruis, opstanding en verheerlijking bij de Vader, en de uitstorting en de werking van de Heilige Geest.

- De Kerk is gemeenschap *met* Jezus Christus. Het leven van christenen in het Lichaam van Christus is de door Gods Geest geschonken deelneming aan Christus' weg van dood naar opstanding; die deelname is gegrond in de doop en wordt steeds opnieuw gevierd in de Maaltijd van de Heer, die vooruitgrijpt op de volinding in de heerlijkheid van de Vader.

- De Kerk is gemeenschap *in* Jezus Christus. Zij is de door Jezus Christus tot

stand gebrachte heils- en levensruimte en is in en onder hem bovendien het werktuig van de heilsbemiddeling die Gods Geest in werking heeft doen treden.¹³

(7) Als door de drie-ene God in het leven geroepen gemeenschap van gelovigen is de Kerk een door God geschapen menselijke werkelijkheid en in haar diepste wezen een mysterie. Dat zij in het leven van de drie-ene God verankerd is, doet niets af van haar menselijke karakter. Wel wordt het zo onmogelijk haar slechts of in de eerste plaats te zien als een maatschappelijk fenomeen. God laat de Kerk deelhebben aan zijn trinitarisch leven: zij is zijn eigen volk, Lichaam van de verrezen Christus en tempel van de Heilige Geest; haar eenheid participeert aan de eenheid van de drie-ene God en weerspiegelt die.¹⁴ Zo is de Kerk als stichting voorgegeven én krachtens de Geest een altijd nieuw gebeuren, en als zodanig het begin van de vernieuwde schepping die haar voltooiing tegemoet gaat.¹⁵

(8) De concrete gestalte die de Kerk doorheen de tijden aanneemt, is derhalve bepaald door de gemeenschap met de Vader door Jezus Christus in de kracht van de Heilige Geest, haar innerlijke levensbron. Die ene Geest wekt in haar – telkens op specifieke wijze – ook de krachten op waarmee de lokale Kerken en de Kerk als geheel zichzelf op- en uitbouwen.¹⁶

(9) Zoals de Vader het wil, leeft de Kerk krachtens de Heilige Geest door Jezus Christus van het woord van God en de sacramenten. Zoals Jezus tijdens zijn leven voor de mensen in woord en daad werkzaam is geweest, zo blijft hij werkzaam door zijn woord en zijn sacramen-

11. Zie *KiWuS*, nr. 1.

12. Zie *L-RK/8*, nr. 12.

13. Zie *KiWuS*, nr. 1-4

14. Zie *L-RK/8*, nr. 49.

15. Zie *KiWuS*, nr. 6.

16. Zie *CS*, nr. 17-18.

ten. De Kerk leeft van dat woord en die sacramenten en staat tegelijk te hunnen dienste.

(10) Het Woord van God komt in de eerste plaats tot ons in de teksten van het Oude en het Nieuwe Testament. 'Ieder van ons'¹⁷ noemt de Heilige Schrift *Woord van God* omdat in haar het getuigenis van de profeten en de apostelen, aan wie God zijn woord heeft toevertrouwd, op geldige wijze is samengevat. In alle delen van de Schrift, in de Wet, de profetische teksten en de lofzang van de psalmen net zozeer als in het evangelie van de apostelen, gaat het, zo gelooft de hele christenheid, om Jezus Christus, hét Woord van God voor de redding van de wereld'.¹⁸ De in de Heilige Schrift neergelegde openbaring en zelfmededeling van God wordt door de Kerk doorgegeven als de grond en de bron van waaruit zij leeft. Voor dat doorgegeven vormt de Schrift het waarheids criterium.¹⁹

(11) Door de *sacramenten* worden de gelovigen op geheimnisvolle wijze maar toch werkelijk verenigd met Christus die geleden heeft en verheerlijkt is. Door de doop worden zij ingevoegd in Christus; bij het breken van het eucharistische brood hebben zij werkelijk deel aan het lichaam van de Heer en worden zij opgenomen in de gemeenschap met hem en met elkaar.²⁰ Vijf andere sacramenten zijn met die twee basissacramenten verbonden: vormsel, biecht, ziekenzalving, priesterwijding en huwelijk.²¹ In elk van deze sacramenten ziet het katholieke geloof de Heer ons zijn genade schenken en eenheid stichten. Elke keer gaat het niet alleen om de individuele ontvanger, maar ook om de Kerk, die zelf 'sacrament van de eenheid'²² is.²³

(12) Concreet betekent dat het volgende:

- Door de *doop* wordt een mens lid van de Kerk van Christus, want daardoor heeft hij deel aan het mysterie van Gods heilswerk en wordt hij bevrijd van de heerschappij van de zonde en in Christus herboren tot een nieuw schepsel.²⁴ Onze Kerken kennen de kinderdoop.²⁵ De doop wordt normaal toegediend door een bisschop, een priester of een diaken. In geval van nood mogen ook niet-gewijden dopen; zij moeten daarbij de intentie hebben dat te doen, wat de Kerk bij de doop doet, en bij het onderdompelen of met water begieten van het kind de trinitarische doopformule uitspreken.

- In het *vormsel* ontvangt de gelovige de gaven van de Heilige Geest waarmee datgene kan groeien wat hem in de doop is geschonken. Het vormsel wordt toegediend door de bisschop of door een priester die hij daartoe gevolmachtigd heeft. Als gevolg van een vernieuwing voltrekken beide Kerken de sacramentele initiatie (doop, vormsel en eerste communie) van volwassenen in één kerkdienst, waarin een priester voorgaat. In de Oudkatholieke Kerk van Zwitserland wordt dit ook toegepast bij pasgeboren kinderen: hun sacramentele opname in de Kerk gebeurt in een dienst waarin zowel de doop als het vormsel worden toegediend, beide door een priester.

- Het sacrament van de heilige *eucharistie* is het centrum van het hele kerkelijke leven. In dit sacrament is Christus werkelijk en wezenlijk tegenwoordig en deelt hij zich aan de gelovigen mee om zijn eens voor altijd gebrachte kruisoffer telkens opnieuw werkelijk tegenwoordig te stellen. Beide Kerken zien de eucharistie als dankzegging aan en lofprijzing van de Vader, als gedachtenis van het offer van

17. Dat wil zeggen: ieder van de Kerken die betrokken waren bij de besprekingen van de bilaterale werkgroep van de Duitse bisschoppenconferentie en de kerkelijke leiding van de Verenigde Evangelisch-Lutherse Kerk van Duitsland die leidden tot de publicatie van *KiWuS* en *CS*. [NvdV]

18. *KiWuS*, nr. 12; *CS*, nr. 46.

19. Zie *AK-O/1a*, nr. [6] 5.

20. Zie *UR*, nr. 3 en *LG*, nr. 7.

21. Zie *LG*, nr. 11 en *AK-O/5*.

22. *SC*, nr. 26.

23. Zie *L-RK/3*, nr. 18.

24. Zie *AK-O/5b*.

25. Zie het *Protocol van de eerste zitting*, nr. 1.

Christus en als aanwezigheid van Christus in de kracht van de Heilige Geest.²⁶ Alleen een bisschop of een priester kunnen voorgaan in de eucharistie. Zorgvuldig onderzoek van de uitspraken van het Concilie van Trente²⁷ en van de Utrechtse Bisschopsverklaring van 24 september 1889²⁸ leidde tot de vaststelling dat beide documenten qua leer en liturgie wezenlijk overeenstemmen. Bovendien betekent het voorbehoud ten opzichte van de uitdrukking ‘transsubstantiatie’ dat van Oud-katholieke kant soms werd gemaakt, geen afwijzing van wat het Concilie van Trente daarmee in overeenkomst met de hele oude Kerk bedoelt, namelijk de ‘conversio’ of ‘metabolè’.²⁹

- In het *boetesacrament* worden de zonden vergeven die gelovigen na de doop begaan, maar waarover zij oprecht berouw tonen en die zij voor een priester belijden.³⁰ Voor ernstige zonden, die niet alleen tegen Gods geboden indruisen, maar ook de Kerkgemeenschap schade toebrengen, is na oprecht berouw en een hernieuwde toewending tot God een sacramentele absolutie vereist. Door die laatste schenkt God vergiffenis en worden zij met de Kerk verzoend.³¹ Het boetesacrament wordt toegediend door een bisschop of een priester. De Oud-katholieke traditie kent zowel deprecatieve als indicatieve absolutieformules. In beide Kerken kan een gelovige niet alleen individueel zijn biecht spreken, maar bestaan ook boetevieringen. Ernstige zonden evenwel kunnen in de Rooms-katholieke Kerk alleen worden vergeven via individuele biecht; in de Oud-katholieke Kerk wordt deze biechtvorm in dergelijke gevallen ten eerste aanbevolen.

- Het Rijk van God verkondigen betekende voor de Heer ook dat hij mensen

genas van lichamelijke en psychische ziekten. Hij droeg zijn leerlingen op hetzelfde te doen. In navolging van het voorbeeld van de Heer en van de apostelen en op grond van het nieuwtestamentische getuigenis in Jak 5,14-16 voltrekt de Kerk het sacrament van de *ziekenzalving*; daarbij wordt de gelovige met olie gezalfd terwijl over hem gebeden wordt.³² Zo vertrouwt de Kerk de zieke toe aan de lijdende en verheerlijkte Heer, opdat hij hem of haar opbeurt en redt.³³ Volgens de regels wordt de ziekenzalving toegediend door een bisschop of een priester.

- Het *wijdingssacrament* (ordo) heeft zijn oorsprong en blijvende basis in de roeping en zending van de apostelen door de verrezen Heer, die hen voor de vervulling van hun opdracht de Heilige Geest heeft meegedeeld. Door het wijdingssacrament wordt de zending die Christus aan zijn apostelen heeft toevertrouwd, in de Kerk tot het eind der tijden voortgezet. Het overdragen van de apostolische dienst aan opvolgers geschiedt in opdracht van de Kerk en gebeurt door handoplegging en gebed. Het ambt dat zo wordt overgedragen, is drievoudig en bestaat uit episcopaat, presbyteraat en diaconaat. Het wijdingssacrament kan alleen geldig worden toegediend door bisschoppen die in de apostolische successie van de Kerk staan.³⁴ Als college vertegenwoordigen zij de gemeenschap van de lokale Kerken; zij zijn als eersten verantwoordelijk voor de eenheid van deze Kerken en hun blijven in de waarheid. Beide Kerken zien de wijding (net als de doop en het vormsel) als een sacramenteel teken dat niet kan worden herhaald, als een ‘onuitwisbaar merkteken’, zoals het in de westerse theologie heet.

26. Zie AK-O/5d en CKK, nr. 1358.

27. *Sessio XII de sanctissima eucharistia*, in COD III, p. 693-698; *Sessio XXII de sanctissimo missae sacrificio*, in COD III, p. 732-736. Van laatstgenoemde tekst is een Nederlandse vertaling te vinden op <http://www.rkddocumenten.nl/index.php?docid=694>.

28. UB, nr. 6.

29. Zie het *Protocol van de tweede zitting*, nr. 1.

30. AK-O/5e.

31. Zie het *Protocol van de eerste zitting*, nr. 3, en LG, nr. 11.

32. Zie AK-O/5f.

33. Zie Rom 8,17; 2 Tim 2,11-12; 1 Pe 4,13; zie ook LG, nr. 11.

34. Zie AK-O/5g; CKK, nr. 1536 en 1576.

- Aangaande het *sacrament van het huwelijk* bestaat tussen de Oud-katholieke en de Rooms-katholieke Kerk overeenstemming over het sacramentele karakter en de onverbreekbaarheid van het monogame huwelijk. Wezenlijk voor de huwelijksluiting is de instemming van bruid en bruidegom. In de opvatting van de Rooms-katholieke Kerk komt het sacramentele karakter van een huwelijk tussen een man en een vrouw tot stand door de instemming van een gedoopte bruid en een gedoopte bruidegom, waarnaar in naam van de Kerk wordt gevraagd door een daartoe gevolmachtigde ambtsdrager en die zij voor hem uitspreken. In de opvatting van de Oud-katholieke Kerk gebeurt dit door de zegening door een gewijd ambtsdrager. In de leer houden beide Kerken vast aan de onverbreekbaarheid van het huwelijk; daarvoor verwijzen zij naar de wil van God, waarbij zij zich beroepen op Mt19,3-9. Strikt genomen kan aan een huwelijk alleen een eind komen door de dood van een van beide echtelieden. Uit pastorale overwegingen erkent de Oud-katholieke Kerk, net als de Orthodoxe Kerk, voor het ontbinden van een huwelijk nog andere gronden dan de fysieke dood van een van de partners.³⁵ Zo kan het in de Oud-katholieke Kerk in bepaalde gevallen pastoraal verantwoord zijn dat gescheiden mensen weer in het huwelijk treden en tot de sacramenten worden toegelaten.

35. Zie AK-0/5h.

3. DE LOKALE, DE REGIONALE EN DE UNIVERSELE DIMENSIE VAN DE KERK

(13) *Martyria*, *leitourgia* en *diakonia* zijn de basisactiviteiten van de Kerk als ruimte van heil en leven die is opengegaan doordat God Jezus Christus en de Heilige Geest heeft gezonden. Kern van die activiteiten is de eucharistie. Daarin smeedt God de gedoopten telkens weer tot gemeenschap en zendt hij hen uit tot dienst aan de mensen. Bij de ambten en diensten die de gemeenschap structureren, neemt dat van bisschop een bijzondere plaats in: als eerste verantwoordelijke voor de basisactiviteiten van de Kerk heeft hij een onmisbare opdracht in verband met de eenheid van de gemeenschap.

(14) De zo gevormde Kerk is altijd 'plaatsgebonden', wat betekent dat de op die 'plaats' levende gedoopten opgenomen zijn in de ruimte van heil en leven, en als Kerk hun taken zelfstandig vervullen. Daarbij wordt de 'plaats' nader bepaald door het feit dat de leden van de Kerk ressorteren onder één bisschop, die de eigenlijke voorganger is van de eucharistie en de drager van de persoonlijke *episcopè* voor het in de waarheid blijven van de plaatselijke Kerk.³⁶

(15) De *martyria*, de *leitourgia* en de *diakonia* van de bisschoppelijke lokale Kerk worden in de eerste plaats beleefd in de parochiegemeenschappen. Daar gaan de presbyters (priesters) voor in de eucharistie, in naam van de bisschop, en daar vervullen diakens en andere gedoopten die daartoe de opdracht hebben gekregen, hun dienst aan het evangelie van God.

(16) In elke *lokale Kerk* wordt de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk

tegenwoordig gesteld waarvan sprake is in het oecumenische credo van Nicea-Constantinopel. De plaatselijke Kerk is katholiek, enerzijds omdat zij sacramenteel deelheeft aan de hele, alles – God en mens, hemel en aarde – omvattende werkelijkheid van het heil en van de waarheid, en daarin haar eenheid vindt, anderzijds omdat zij in eenheid en gemeenschap is verbonden met andere plaatselijke Kerken waarin zij haar eigen wezen, gegrond in Gods toewending, zowel herkent als erkent.³⁷ Doorheen alle lokale en culturele eigenheden herkennen en erkennen de op deze manier met elkaar verbonden plaatselijke Kerken bij de ander dezelfde werkelijkheid van het mysterie van de Kerk. De identiteit van deze Kerken uit zich in wat zij met elkaar gemeen hebben: het apostolische geloof, de basisvormen van het sacramenteel-liturgische leven en de grondbeginselen van de kerkelijke orde met haar drievoudige ambt.³⁸

(17) De eenheid en gemeenschap van de lokale Kerken krijgt gestalte op verschillende niveaus die het plaatselijke overstijgen, met als laatste niveau de universele Kerk. Ook op elk van die niveaus wordt de *Una Sancta* tegenwoordig gesteld, en wel als gemeenschap van lokale Kerken, als *communio ecclesiarum* of *communio communionum ecclesiarum*. In deze gemeenschappen van lokale Kerken hebben alle Kerken op gelijke wijze deel aan de volle katholiciteit. Daarom zijn de afzonderlijke lokale Kerken medeverantwoordelijk voor de vormen van gemeenschap die haar overstijgen, tot het universele niveau toe. De lokale Kerk is immers geheel Kerk, maar is niet de hele Kerk.³⁹

(18) Deze verantwoordelijkheid voor de gemeenschappen van lokale Kerken en

36. Zie verder, nr. 20-26.

37. Zie *IBC-statuut*, preambule, nr. 3.1-2; *ÖRK-RK/9*, nr. 13-14.

38. Zie *AK-O/3b*, nr. [21-24] 2-5; *O-RK //6*, nr. [13] 3b.

39. Zie *ÖRK-RK/9*, nr. 36.

voor hun gemeenschappelijke getuigenis berust in de eerste plaats bij de bisschoppen: zij dienen deze op te nemen via synodaal overleg en uit te drukken door samen eucharistie te vieren.

(19) Wat haar wezen en sacramentaliteit betreft, is de plaatselijke Kerk niet een onvolledig deel van de universele Kerk. Die laatste is evenmin de som van de lokale Kerken. Beide stellen de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk tegenwoordig die haar voltooiing zal vinden als de hele schepping deelneemt aan de hemelse *doxa*, wanneer God alles in alles zal zijn. De plaatselijke en de universele dimensie van de Kerk zijn complementair, bepalen elkaar wederzijds en zijn absoluut noodzakelijk voor de vitaliteit en de dynamiek van de Kerk.⁴⁰

De uitdrukking 'ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk' van het credo en het begrip 'universele Kerk', die hier betrokken worden op de plaatselijke (= lokale) Kerk, dekken in het ecclesiologische discours van onze beide Kerken niet helemaal dezelfde lading. Met de 'Una Sancta van het credo' wordt in beide Kerken de werkelijkheid aangeduid van de gemeenschap van God met zijn schepping die alle generaties gedoopten uit verleden en toekomst (en de rechtvaardigen die het evangelie niet kennen) omvat. Ook de uitdrukking 'universele' of 'katholieke Kerk' kan in dezelfde zin worden gebruikt.

'Universele Kerk' wordt in de Rooms-katholieke theologie echter ook anders gebruikt: daar stelt men dat de universele Kerk werkelijkheid is geworden in de zichtbare Kerk (*his in terris, hoc in mundo*) met de paus als opperherder en

hoofd van het college van bisschoppen;⁴¹ men zegt dan bijvoorbeeld dat de deelkerken (dat wil zeggen de lokale Kerken met hun respectieve bisschoppen) zijn gevormd naar haar beeld en dat de ene en enige katholieke Kerk bestaat in en door deze Kerken.⁴² Dit denkbeeld en deze invalshoek zijn de Oud-katholieke traditie vreemd.

40. Zie *LUDK*, nr. 14; 54.

41. Zie bijvoorbeeld *LG*, nr. 22 en 23; *CIC* 1983, canones 330-331 = *CCEO* 1990, canones 42-43.

42. Zie *LG*, nr. 23; ook *LG*, nr. 8.

4. PERSOONLIJKE, COLLEGIALE EN GEMEENSCHAPPELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE EENHEID VAN DE KERK EN HAAR BLIJVEN IN DE WAARHEID

(20) God heeft de Kerk vele gaven geschonken waarmee zij op haar weg door de tijden de integriteit kan handhaven van de in Jezus Christus en in de Heilige Geest geschapen ruimte van heil en leven die zij is. Bij die gaven hoort ook een aantal ambten en diensten. In de context van het niet aflatende proces van zending over de hele wereld en van inculturatie van het evangelie, behoort het tot de missie van hen die deze ambten en diensten vervullen, de eenheid van de Kerk en haar blijven in de waarheid tot uitdrukking te brengen en te bewaren. Die specifieke taken worden waargenomen in persoonlijke, collegiale en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid (*episkopè*) – zowel op het niveau van de lokale Kerk als op het bovenlokale (dat wil zeggen: regionale en universele) niveau van de gemeenschap van lokale Kerken.⁴³

(21) In de lokale Kerk is de bisschop de drager van de persoonlijke *episkopè*. Zijn dienst van het leidinggeven oefent hij uit in verbinding met de overige gelovigen die deelhebben aan het apostolische ambt (het college van presbyters en het diaconaat) en met het geloofsgetuigenis van alle gedoopten.

(22) Op het bovenlokale niveau (tot en met op dat van de universele gemeenschap van lokale Kerken) wordt de *episkopè* in de eerste plaats gedragen door de bisschoppen. Zij vertegenwoordigen de lokale Kerken op synodale bijeenkomsten en nemen eventueel samen met andere leden van het Godsvolk de taak op zich

om de waarheid te zoeken, te vinden en te verkondigen.

Het primaat (de dienst van het leidinggeven) en de synodaliteit (gezamenlijke verantwoordelijkheid) komt daarbij een gelijkwaardige rol toe: elke afzonderlijke bisschop moet ervoor zorgen dat hij en zijn collega's in een synodaal proces de verantwoordelijkheid opnemen waarmee zij zijn belast.⁴⁴

In de loop van de geschiedenis van de Kerk heeft de primatiale functie verschillende benamingen gekregen en uiteenlopende vormen aangenomen, afhankelijk van de omvang van de bovenlokale gemeenschap van de plaatselijke Kerken die instaan voor de concrete handhaving van de eenheid van de Kerk en voor het getuigenis van de waarheid. Op het universele niveau komt dit primaat de paus toe.

We wijzen erop dat de term 'primaat' in de vorige alinea wordt gebruikt voor alle niveaus van bovenlokale gemeenschap van plaatselijke Kerken, tot en met dat van de wereldwijde gemeenschap van gemeenschappen van plaatselijke Kerken, en dus niet alleen voor laatstgenoemd niveau.

(23) Overal waar in persoonlijke, collegiale en gemeenschappelijke *episkopè* de taak wordt uitgeoefend van het handhaven van de gemeenschap van de Kerk en van haar blijven in de waarheid, is het *samenwerken van de getuigenisdragers van het geloofsgoed* een centraal gegeven. Getuigenisdragers van het geloofsgoed' is een naam voor de vijf uitingsvormen van het geloof die bijdragen tot geloofsinzicht en geloofsbeslissing: de Heilige Schrift, de traditie, de geloofszin van de gelovi-

43. Zie A-RK/15, nr. 35-40; NMC, nr. 67 en 90-98.

44. Zie A-RK/4, nr. 19-23; NMC, nr. 99-104.

gen, het kerkelijk leerambt en de theologie. Zij komen tot uiting, telkens op een andere manier, in de liturgische overlevering, de symbola en de geloofsbeslissingen van de oecumenische synoden, de eensgezinde uitspraken van het leerambt van de bisschoppen, het gezamenlijke geloofsbesef van de gelovigen en de inzichten van de wetenschappelijke theologie. Brandpunt van al deze uitingen is de Heilige Schrift als getuigenis van de openbaring van de drie-ene God en van zijn heilswil zoals ze in de gemeenschap van de Kerk wordt ontvangen en doorgegeven via wegen waartoe de Heilige Geest de aanstoot geeft. De tocht van de Kerk naar voltooiing in het Rijk van God voert haar langs concrete historische wegen en leidt tot heel uiteenlopende vormen van inculturatie van het geloof. Het samenwerken van de genoemde dragers van het geloofsgoed kan dan ook net zo min zonder creatieve continuïteit met de leer en de geestelijke ervaringen van de vaders en moeders in het geloof als zonder openheid op de levensvragen die in elke tijd weer anders worden geformuleerd.⁴⁵

Bij de *getuigenisdragers* van het geloofsgoed kan een onderscheid worden gemaakt tussen degene die als gezaghebbende teksten gelden, zoals de Schrift en de symbola van het geloof, en degene waarin concrete personen (gelovigen, zij die het leerambt uitoefenen, theologen) zich op die teksten beroepen en hen door hun interpretatie situationeel tot hun recht doen komen.

(24) In dit proces van getuigenis en kennis van het geloof komt de *apostoliciteit* van de Kerk tot uiting in het feit dat de basisactiviteiten van de Kerk in woord en sacrament, leer en ambt, ruimtelijk en tijdelijk afkomstig zijn van de zending van

Jezus Christus en zijn apostelen en tegenover die missie verantwoord dienen te worden. Het doorgeven van het apostolische ambt door gebed en handoplegging is daarbij een wezenlijk aspect van de apostolische successie en de Kerk dient met al haar levensuitingen in die successie te staan.⁴⁶

(25) Dat tot concrete uitingen van dit soort synodale besluitvorming in dienst van de eenheid van de Kerk en van haar blijven in de waarheid van het apostolische geloof, de aanstoot is gegeven door de Heilige Geest en dat zij beantwoorden aan de wil van God, blijkt uit hun feitelijke receptie in de Kerk.

(26) Met deze gezamenlijke kijk vernieuwen en verbreden de Oud-katholieke en de Rooms-katholieke Kerk het inzicht waartoe zij in 1974 in Duitsland waren gekomen, namelijk dat zij 'dankbaar' erkennen dat tussen hen 'een verregaande gemeenschap' bestaat 'qua belijdenis en begrip van het overgeleverde katholieke geloof' en dat zij zich verheugen 'over hun overeenstemming in verband met de goddelijke openbaring en het feit dat die wordt doorgegeven via het getuigenis van de Heilige Schrift en van de Kerk, en in verband met de zeven sacramenten en het kerkelijke ambt, dat wordt uitgeoefend door bisschoppen die in de apostolische successie staan.'⁴⁷

45. Zie AK-O/1a, nr. [5] 4; AK-O/3d en CS, nr. 72-73.

46. Zie IBC-statuut, nr. 3.4.

47. VPH.

5. DE DIENST VAN DE PAUS AAN DE EENHEID VAN DE KERK EN AAN HAAR BLIJVEN IN DE WAARHEID

(27) In alle officiële uitspraken en verklaringen over het primaat van de bisschop van Rome die tot nu toe van *Oud-katholieke* zijde werden gedaan (zie de appendices), werd de facto een primaat van de paus erkend. Die erkenning sloot aan bij de traditie van de Kerk van Oost en West. Wel wees de Oud-katholieke Kerk de definitie af van het universele primaat en de leerstellige onfeilbaarheid van de paus zoals die te vinden is in de constitutie *Pastor aeternus* van het Eerste Vaticaans Concilie, wordt bevestigd – zij het in een veel ruimere ecclesiologische context – in de constitutie *Lumen Gentium* (nr. 3) van het Tweede Vaticaans Concilie, en – op verschillende manieren – is overgenomen in de rechtsbepalingen van de *CIC 1983* en van de *CCEO 1990*. De Oud-katholieke stellingnamen bevatten ook aanwijzingen over de theologische motivatie, de situering in het apostolische ambt van de Kerk en de functie van het primaat van de paus.

(28) In verband met het eerste element, de *motivering*, verwijst men naar historische omstandigheden als het feit dat aan de bisschop van Rome een erevoorrang werd toegekend zowel door een aantal oecumenische concilies⁴⁸ – op grond van het feit dat hij zetelde in de hoofdstad van het Romeinse Keizerrijk – als door de patristische traditie – op grond van de zogeheten dubbele apostoliciteit van de stad Rome, die kon bogen op de graven van Petrus en Paulus. Daarnaast wordt ook rekening gehouden met nieuwtestamentische getuigenissen over de bijzondere plaats van Petrus in de kring van de apostelen (vóór de Verrijzenis) en in de jonge

Kerk (na Pasen). Zo is ook bij de Oud-katholieken de vrij recente uitdrukking ‘Petrusambt’ of ‘Petrusdienst’ in zwang gekomen. Daarmee doelt men op een taak die ondanks de eenmaligheid van de historische Petrus van blijvende betekenis is voor de Kerk, ook al is volgens Oud-katholiek begrip van een rechtstreekse opvolging schijnbaar geen sprake.

(29) Wat betreft de *situering* van de paus als drager van een universeel primaat, maakt de vaak gebruikte uitdrukking *primus inter pares* duidelijk dat het primaat moet worden gezien in het kader van de synodaliteit en de collegialiteit van de lokale Kerken en hun bisschoppen, meer bepaald in het licht van een theologie van de lokale Kerken of, nog preciezer, in dat van de pentarchie van patriarchaten in de oude Kerk, zodat de paus als eerste van de patriarchen het universele primaat uitoefent.

(30) Uitspraken over de *functie* van het pauselijke primaat beogen vóór alles duidelijk te maken dat degene die het uitoefent in de eerste plaats een persoonlijk teken van de universele eenheid van de lokale Kerken is; verder, dat hij in situaties waarin de gemeenschap van lokale Kerken voor beslissingen wordt gesteld die haar eenheid en haar in de waarheid blijven in gevaar brengen, het voortouw neemt bij initiatieven die bindend zijn voor de lokale Kerken, en coördinerend optreedt bij het nemen van gemeenschappelijke beslissingen; ten slotte, dat men in bepaalde gevallen bij hem in hoger beroep kan gaan. Hoe de rechten en plichten van zijn functies ook concreet omschreven worden, vanuit Oud-katholiek standpunt kan daar geen jurisdictie mee verbonden zijn, althans als daaronder verstaan wordt dat hij gemachtigd is

48. Namelijk die van 325 (canon 6) en 381 (canon 3); zie ook dat van 451 (canon 28). Zie daarvoor *COD I*, resp. p. 8-9, 32 en 99-100.

om zonder daartoe op passende wijze te zijn uitgenodigd, direct en op gelijk welk ogenblik in te grijpen in lokale Kerken, of om alleen te beslissen in kwesties waarin de gemeenschap-in-waarheid-en-liefde van de lokale Kerken op het spel staat.

(31) Volgens de *Rooms-katholieke* leer is het jurisdictionele en leerstellige primaat ten laatste na het Eerste Vaticaans Concilie een integraal bestanddeel van de Petrusdienst geworden, en wel zo dat bepaalde concrete vormgevingen ervan wel, maar het wezen ervan niet kunnen worden opgegeven.⁴⁹ Dat houdt in dat degene die de Petrusdienst waarneemt, de persoonlijke opvolger is van de apostel Petrus. 'Uit de nieuwtestamentische uitspraken over Petrus blijkt dat de vroege Kerk met zijn figuur functies van een leer- en pastorale dienst verbond die betrekking hebben op het geheel van de gemeenten en in bijzondere mate hun eenheid bevorderen.'⁵⁰

(32) Volgens de Rooms-katholieke leer vloeit daaruit het volgende voort:

- 'De kern van het ambt van universeelkerkelijke verantwoordelijkheid [...] is historisch gesproken gerealiseerd in de persoon en de taakstelling van de bisschop van Rome, de paus van Rome.'⁵¹
- 'Tot de kern van dit ambt behoren alle functies en handelingen die nodig zijn voor het vervullen en verzekeren van zijn universeelkerkelijke opdracht, met name de uiteindelijke leiding- en leerbevoegdheid zonder dewelke de ambtsdrager de hem toevertrouwde zorg voor de eenheid van de Kerk in de waarheid van het evangelie niet doeltreffend zou kunnen behartigen.'⁵²

(33) Van Rooms-katholieke kant erkent men in het huidige oecumenische gesprek

dat veel bedenkingen tegen deze leer gerechtvaardigd zijn en wordt benadrukt dat de communiostructuur van de Kerk altijd de context moet vormen van het jurisdictieprimaat. Verder stelt men daar duidelijk dat de pauselijke onfeilbaarheid uitsluitend kan worden uitgeoefend in absolute trouw aan het apostolische geloof, zodat een paus die op dit vlak ontrouw is, zijn ambt eo ipso verliest.⁵³ Bovendien heeft het Tweede Vaticaans Concilie de ecclesiale status van niet-Rooms-katholieke kerken en kerkelijke gemeenschappen opnieuw bekeken en zich daar veel genuanceerder over uitgelaten dan voordien;⁵⁴ dat had onder meer tot gevolg dat in canon 11 van *CIC 1983* de bindende kracht van zuiver kerkelijke wetten beperkt werd tot Rooms-katholieke christenen (in tegenstelling tot wat bepaald werd in canon 12 van *CIC 1917*, waarin alle gedoopten gebonden werden geacht door de kerkelijke wetten van de Rooms-katholieke Kerk).

49. Zie CS, nr. 154.

50. CS, nr. 163; zie ook CS, nr. 158-163.

51. CS, nr. 193.

52. Ibid.

53. Zie CS, nr. 198; zie ook *ibid.*, nr. 67-68, en *A-RK/15*, nr. 46-48.

54. Zie *UR*, nr. 3; 15.

6. OP WEG NAAR EEN VOLLEDIGE GEMEENSCHAP VAN KERKEN

6.1 Over de methode van de gedifferentieerde consensus

(34) De verregaande overeenstemming in interpretatie en belijdenis van het overgeleverde katholieke geloof waarnaar in nr. 26 van deze tekst werd verwezen, werd verder uitgewerkt volgens de beginselen van de oecumenische hermeneutiek. Basisprincipe daarbij is dat de nagestreefde eenheid in geloof niet staat voor uniformiteit, maar voor een veelheid waarin de verschillen die naast de basisovereenstemming blijven bestaan, geen kerk-scheidende kracht hoeven te hebben. Het doel van de dialoog is dan ook geen leerstellige overeenstemming tot in het kleinste detail, maar een 'gedifferentieerde consensus'. Een dergelijke consensus bevat twee aparte bestanddelen:

- Een duidelijke uitspraak over de overeenstemming die werd bereikt wat betreft de fundamentele, wezenlijke portee van een leer die tot nu toe omstreden was.
- Een verklaring waarin precies wordt gezegd welke verschillen in de leer er nog zijn en waarom die geoorloofd zijn en geen probleem vormen voor de overeenstemming over het fundamentele en wezenlijke.

(35) Deze methode van gedifferentieerde consensus is in de recente interkerkelijke dialoog bijzonder vruchtbaar gebleken. Voorwaarde was dan wel dat ze gedragen werd door een hermeneutiek van wederzijds vertrouwen. De methode werkt dus enkel als elk wantrouwen over de opvatting van eenheid uit de weg is geruimd, als de partners elkaar wederzijds vertrouwen en als beide kanten oprecht naar eenheid streven.

De methode van de gedifferentieerde consensus werd met succes toegepast voor *Lehrverurteilungen – kirchentrennend* (1986-1994), een tekst van de Ökumenischer Arbeitskreis evangelischer und katholischer Theologen (Duitsland), en daarna ook voor *Kirche und Rechtfertigung* (1994) en voor de *Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre* (1999); zie het artikel 'Methodologie, ökumenische' in Wolfgang Thönissen (ed.), *Lexikon der Ökumene und Konfessionskunde*, Freiburg im Breisgau, 2008, p. 871-873.

6.2 Fundamentele overeenkomsten

(36) Men heeft vastgesteld dat er overeenstemming is wat betreft de kern van het Kerkbegrip:⁵⁵ de Kerk is een gemeenschap, in het leven geroepen door de zending van Jezus Christus en de Heilige Geest, waarin de gelovigen sacramenteel deelhebben aan de gemeenschap van de drie-een God en geroepen en gemachtigd zijn om het evangelie te verkondigen. Als door God geschapen ruimte van heil en leven die steeds opnieuw een nieuwe dynamiek krijgt, is zij, bij al haar menselijke zwakheden, het begin van het Rijk van God, van de nieuwe schepping van God, en is zij op weg naar het punt waar God alles in alles is.

(37) Als aardse gemeenschap wordt de Kerk gestructureerd door ambten en diensten die er zorg voor moeten dragen dat de Kerk via *martyria*, *leitourgia* en *diakonia* haar basisactiviteiten, waarvan de eucharistie de kern uitmaakt, uitoefent. Concreet gebeurt dit laatste in de lokale Kerk, geleid door een bisschop. Elke lokale Kerk stelt de ene, heilige, katholieke en apostolische Kerk van het credo tegen-

55. Zie in deze tekst de nummers 5 tot 26.

woordig omdat zij deelheeft aan de ruimte van heil en leven die de drie-ene God heeft geopend, en daardoor aan de eenheid en gemeenschap met de andere lokale Kerken. Via een getrapte ruimtelijke uitbreiding nemen die eenheid en gemeenschap uiteindelijk de vorm aan van een universele gemeenschap van gemeenschappen van lokale Kerken (*communio communionum ecclesiarum*).

(38) Zowel in de lokale Kerk als in de regionale en universele gemeenschap van lokale Kerken is de verantwoordelijkheid voor de eenheid van de Kerk en voor haar blijven in de waarheid persoonlijk, collegiaal en gemeenschappelijk van aard (*episcopè*). Op het bovenlokale vlak wordt de *episcopè* in de eerste plaats gedragen door de bisschoppen; op hun synodale bijeenkomsten vervult telkens één bisschop de dienst van het leidinggeven (primaat); op het universele vlak komt dat synodaal begrepen primaat de paus toe. Voor het duidelijk maken van Gods heilswil aan de mensen, wat de opdracht is van deze dragers van de *episcopè*, komt een onmisbare rol toe aan de onderscheiden getuigenisdraggers van het geloof,⁵⁶ die alle steunen op de basis van de Heilige Schrift als aan de Kerk geschonken openbaringsgetuigenis.

(39) Als de paus niet uit de communio-structuur wordt losgemaakt, dan hoeft de op het Eerste Vaticaans Concilie geformuleerde leer over het primaat van de paus, zo blijkt uit deze overeenkomsten, in tegenstelling tot vroeger niet meer het gewicht te hebben van een meningsverschil dat oorzaak van scheiding is.

6.3 Openstaande vragen

(40) De vragen die een kerkelijke gemeenschap nog in de weg staan, zijn van verschillende aard: ze zijn van ecclesiologische aard, houden verband met de mariale dogma's van 1854 en 1950, betreffen de wijding van vrouwen of hebben te maken met kerkrechtelijke problemen.

6.3.1 Openstaande vragen in verband met de ecclesiologie

(41) Zoals blijkt uit de nummers 27 tot 33 (en reeds uit de opmerking bij nummer 19), betreffen de vragen die in dit verband nog om een nader antwoord vragen, enerzijds de ecclesiologische situering van de paus (zoals die concreet wordt uitgewerkt in het kerkelijk recht) in het getuigenis- en levensgebeuren van de Kerk, op elk niveau van ruimtelijke uitgebreidheid, en anderzijds de terugslag van die situering op het begrip van de Kerk als universele gemeenschap van lokale Kerken, respectievelijk van gemeenschappen van lokale Kerken.

(42) De teksten van het Tweede Vaticaans Concilie openen vaak nieuwe perspectieven. Zo laat *Lumen Gentium* geen twijfel bestaan over de betekenis van de lokale Kerken: 'in en door hen bestaat de ene en enige katholieke Kerk'.⁵⁷ De genoemde vragen komen echter precies in dit soort teksten het duidelijkst tot uiting, namelijk wanneer deze openheid wordt gecombineerd met de receptie van de op het Eerste Vaticaans Concilie geformuleerde leer over het jurisdictie- en leerstellig primaat van de paus.⁵⁸

(43) Dat dit niet het laatste woord over de zaak hoeft te zijn, blijkt uit de encycliek

56. Zie het nummer 23 van deze tekst.

57. *LG*, nr. 23.

58. Zie bijvoorbeeld *LG*, nr. 18 en 22; zie ook de 'nota explicativa praevia'.

59. In de nummers 95-96.

60. Joseph kardinaal Ratzinger, 'Die ökumenische Situation – Orthodoxie, Katholizismus und Reformation', in id., *Theologische Prinzipienlehre. Beiträge zur Fundamentaltheologie*, München, 1982, p. 203-214 (209).

61. Zie nr. 13 tot 15 van deze tekst.

62. LG, nr. 22.

63. Zie nr. 19 van deze tekst.

64. LG, nr. 23: 'De collegiale saamhorigheid komt eveneens tot uiting in de onderlinge betrekkingen van de afzonderlijke bisschoppen met de particuliere Kerken en de universele Kerk. De paus van Rome, als opvolger van Petrus, is het blijvend en zichtbaar beginsel en fundament van de eenheid zowel van de bisschoppen als van de menigte van de gelovigen. Evenzo zijn de afzonderlijke bisschoppen het zichtbaar beginsel en fundament van de eenheid in hun particuliere kerken: deze zijn naar het beeld van de universele Kerk gevormd en in en door hen bestaat de ene en enige katholieke Kerk.' Zie ook LG, nr. 8 en CIC 1983, canon 369.

65. Zie IBC-statuut, preambule, nr. 3; AK-O/3b, nr. [25] 6.

66. LG, nr. 19.

67. Ibid., nr. 20 en 22.

Ut unum sint van Johannes Paul II, die daarin vraagt⁵⁹ met hem 'een geduldige en broederlijke dialoog aan te gaan' om een aanvaarde 'vorm te vinden voor de uitoefening van het' universele 'primaat' in de universele gemeenschap van lokale Kerken die verder reikt dan de Rooms-katholieke Kerk.

In dit verband valt ook de volgende uitspraak te overwegen van de huidige paus Benedictus XVI (gedaan in Graz, in 1976): 'Wat de leer van het primaat betreft, moet Rome van het Oosten niet meer vragen dan in het eerste millennium werd geformuleerd en in praktijk gebracht.'⁶⁰

(44) In het kader van de gedifferentieerde consensus zijn dus de nog openstaande vragen betreffende leer en praktijk verder te onderzoeken. Ze betreffen vooreerst de verhouding tussen enerzijds de zelfstandigheid die een lokale Kerk of een gemeenschap van lokale Kerken toekomt bij de uitoefening van haar zending⁶¹ en bij de keuze van haar bisschoppen, en anderzijds het primaat van de paus, dat wat dit betreft in de Rooms-katholieke visie 'de volledige, hoogste en universele macht over de Kerk' insluit.⁶²

(45) De spanning tussen de Rooms-katholieke en de Oud-katholieke invulling van het primaat van de paus, die tot uitdrukking komt in de begrippen 'jurisdictie- en leerstellig primaat' en 'primus inter pares', die allebei verdere interpretatie behoeven, moet bovendien ook gezien worden tegen de achtergrond van de verschillende invalshoeken van waaruit de universele kerkelijke gemeenschap wordt benaderd:⁶³ terwijl volgens *Lumen Gentium* de universele of hele Kerk (ecclesia universalis), bestaande in en door de

lokale Kerken, een duidelijk institutioneel karakter heeft,⁶⁴ komt de eventuele permanente institutionele vormgeving van de alomvattende gemeenschap van lokale Kerken in Oud-katholieke teksten minder duidelijk uit de verf.⁶⁵

(46) Met het voorgaande hangt nog een ander element samen dat onderwerp van discussie is, maar in onderhavige tekst niet rechtstreeks aan bod komt, hoewel het niet kan worden weggelaten uit het complex van vragen dat hier aan de orde is, namelijk: wat bedoelt men precies met de uitdrukking 'collegialiteit van de bisschoppen'? In de nummers 19 tot 24 van *Lumen Gentium* bijvoorbeeld is een opvatting te vinden van de structuur van de gemeenschap van de bisschoppen met de paus als opvolger van Petrus, het hoofd van het apostolisch college en daardoor van de grootheid 'universele Kerk' (met haar bisschoppenconferenties), die vreemd is aan de manier waarop de universele gemeenschap van lokale Kerken door de Oud-katholieken wordt begrepen.

Volgens *Lumen Gentium* vormen 'de twaalf' de voorafbeelding van het latere college van bisschoppen met de paus als hoofd en als zichtbaar principe en fundament van de eenheid van de universele Kerk. Dit 'apostolisch college', met Petrus aan het hoofd, is in zekere zin de oerel van de universele Kerk, die zich vanaf Pinksteren vanuit Jeruzalem uitbreidt 'tot het uiteinde der aarde'.⁶⁶ Vanuit dat universeelkerkelijke perspectief wordt dan gezegd dat het college van bisschoppen, met de paus als hoofd, de herderlijke taak van het apostelcollege, met Petrus als hoofd, voortzet.⁶⁷ Tegen die achtergrond moet ten slotte de uitspraak worden begrepen dat 'de parti-

culiere Kerken [...] zijn gevormd naar het beeld van de universele Kerk',⁶⁸ evenals de verder reikende uitspraak dat de hoogste macht in de Kerk wordt uitgeoefend door de paus, met of zonder de formele medewerking van het college van bisschoppen.⁶⁹

Voor de Oud-katholieken daarentegen is het college van bisschoppen – wanneer zij die uitdrukking overnemen – in de eerste plaats een uitdrukking van de onderlinge synodaliteit van de lokale Kerken, waarbij de bisschoppen de eerste voorgangers van de eucharistische bijeenkomsten en getuigen en leraars van het geloof zijn. Daarin manifesteert zich het van oudsher in de eerste plaats lokaalkerkelijke uitgangspunt van de Oud-katholieke ecclesiologie.

(47) Wat betreft de betekenis van de uitdrukkingen 'Petrusambt' en 'Petrusdienst' hebben de Oud-katholieke Kerken moeite met de opvatting dat het daarbij gaat om een ambt dat door één persoon ('singulariter') moet worden uitgeoefend en via persoonlijke opvolging wordt doorgegeven, iets wat *dwingend* zou zijn af te leiden uit de teksten van het *Nieuwe Testament*, zodat men zou moeten stellen dat het 'van goddelijk recht' is of, anders gezegd, deel uitmaakt van de wil van de Heer in verband met het wezen en de opdracht van de Kerk. Als onder 'Petrusambt' wordt verstaan de dienst aan de eenheid, zending en synodaliteit van de door bisschoppen geleide en vertegenwoordigde lokale Kerken, die in universeel perspectief wordt waargenomen door de paus, zou ook de Oud-katholieke theologie inhoudelijk datgene kunnen verdedigen, wat wordt bedoeld met de (haar vreemde) uitdrukking 'goddelijk recht' zoals ze in de vorige zin is omschreven.⁷⁰

6.3.2 Openstaande vragen in verband met de mariale dogma's van 1854 en 1950

(48) Verschil van mening is er ook in verband met de door de paus uitgeroepen dogma's van de Onbevleete Ontvangenis van Maria (1854) en van haar Tenhemelopneming (1950), die door de Oud-katholieken worden afgewezen, iets wat in 1977 voor het laatst werd bekrachtigd in de gemeenschappelijke tekst van de Orthodoxe/Oud-katholieke commissie van theologen over 'De Moeder Gods'.⁷¹

6.3.2.1 Oud-katholieke uitspraken

(49) Basisargument voor de Oud-katholieke afwijzing is het feit dat een leer waarvan de Heilige Schrift en de traditie van de oude Kerk op onvoldoende wijze getuigt, niet op bindende wijze door de paus kan worden uitgeroepen tot een door God geopenbaarde en voor het heil noodzakelijke geloofswaarheid. Verder dient deze afwijzing te worden begrepen vanuit de historische context, want de Oud-katholieken associëren beide mariale dogma's, maar vooral het eerste, uitgeroepen door Pius IX, met een katholicisme dat niet overeenstemde met hun kerkvisie en waar zij ver van stonden.

(50) De afwijzing van beide mariale dogma's⁷² en het afstand nemen van bepaalde moderne Rooms-katholieke vormen van Mariaverering betekenen voor de Oud-katholieken niet dat zij zich afwenden van 'het geloof van de oude Kerk zoals het in de oecumenische symbola en in de algemeen erkende dogmatische besluiten van de oecumenische synoden' is betuigd.⁷³

(51) Uit de Oud-katholieke liturgische ordines en andere, moderne teksten die

68. Ibid., nr. 23; zie nr. 45 van deze tekst.

69. LG, nr. 22.

70. Zie ook A-RK/5, nr. 10-15.

71. Zie AK-O/2c.

72. In UB, nr. 3 en IBC 1950.

73. UB, nr. 1 en AK-O/2c.

Maria, Maagd en Moeder van God, aangaan, blijkt dat zij in de lofzang van de Kerk aan God een vaste plaats heeft, die verband houdt met het mysterie van de menswording van God: als door God begenadigde die werd uitverkoren om de wereld de Verlosser te schenken en zich met haar 'ja' openstelde voor Gods heilsplan, geldt zij als de eerste van alle heiligen, om wier voorspraak de Kerk voor de gelovigen bidt op haar weg naar God. Voor zover haar hele weg naar de eschatologische heerlijkheid van God voor de gemeenschap van de gelovigen transparant is, ziet men in haar ook de typos van de Kerk en het model van de Christusgelovigen, die de gave van de Geest van God ontvangen hebben. Men besteedt de nodige zorg aan het bewaren van de betrokkenheid op God en Christus en van het poëtische en doxologische karakter van de lofprijzing van Maria in de liturgie en de vroomheidsbeleving.

6.3.2.2 De Rooms-katholieke leer

(52) Van Rooms-katholieke zijde moet eraan worden herinnerd dat het Tweede Vaticaans Concilie in zijn *Dogmatische constitutie over de Kerk* 'de theologen en de verkondigers van het woord van God [met nadruk heeft aangespoord] om bij het beschouwen van de uitzonderlijke waardigheid van de Heilige Maagd zowel elke valse overdrijving als elke overdreven enghartigheid te vermijden. Zich toeliegend op de studie van de Heilige Schrift, de heilige vaders en kerkleraren en de verschillende kerkelijke liturgieën, onder leiding van het leergezag, zullen zij een juiste verklaring geven van de taken en voorrechten van de Heilige Maagd, die altijd naar Christus verwijzen als naar de bron van alle waarheid, heiligheid en vroomheid. Met zorg moeten zij alles ver-

mijden wat in woord of daad de gescheiden broeders of wie dan ook in dwaling zou kunnen brengen omtrent de ware leer van de Kerk.⁷⁴

(53) Dienovereenkomstig kon in de bilaterale dialoog tussen de Rooms-katholieke Kerk en de Verenigde Evangelisch-Lutherse Kerk in Duitsland voor de Rooms-katholieke zijde aan het volgende worden vastgehouden:

- 'De leer van de Onbevleete Ontvangenis van Maria is gebaseerd op de gelovige kennis van de trouw van God, die "alles ten goede keert voor hen die volgens zijn raadsbesluit geroepen zijn" (Rom 8,28). Hij houdt in dat de moeder van Jezus vanaf het ogenblik van haar verwekking door haar ouders buiten het schuldverband stond waarin in principe alle mensen staan. Voor haar geldt echter wat voor alle mensen geldt: "Los van mij kunnen jullie niets" (Joh 15,5). Ook zij werd dus verlost door de rechtvaardigende genade van God in Christus. Alleen gebeurde dat in het licht van zijn toekomstige verlossingsdood reeds vanaf het eerste ogenblik van haar bestaan, terwijl dat bij de andere mensen later (bij de christenen in de doop) gebeurt. Zodoende verduidelijkt het dogma wat de genade van God vermag: hij is soeverein vrij om te roepen wanneer en hoe hij wil. Tegelijk wordt hier de belofte uitgesproken dat God ook ons helemaal in zijn genade wil opnemen.⁷⁵

- 'Ook de leer van Maria's Tenhemelopneming heeft zijn wortels in de net aangehaalde passage van de *Brief aan de Romeinen*: "Wie hij [namelijk God] rechtvaardigde, heeft hij verheerlijkt" (Rom 8,30). Dat wil zeggen: wanneer God zich door uitverkiezing en begenadiging tot iemand wendt, en wanneer deze mens in

74. LG, nr. 67.

75. CS, nr. 259.

geloof deze genade aanneemt en ernaar leeft, dan schenkt God hem helemaal (naar lichaam én ziel) zijn gelukkig makende gemeenschap (de hemel). Wat wij in de laatste zin van de geloofsbelijdenis als hoop voor onszelf uitspreken, wordt in dit dogma in de verleden tijd gezegd over de moeder van de Heer: zij heeft datgene bereikt waarnaar wij nog onderweg zijn – de opstanding uit de doden en het eeuwige leven als vrucht van de rechtvaardigende genade van God.⁷⁶

6.3.2.3 Verdere perspectieven

(54) Over de kwestie moet nog op een dieper niveau worden gedebatteerd. Dan zal blijken of deze duiding van de beide Mariadogma's de Oud-katholieken ertoe kan brengen om hun afwijzing van deze dogma's te heroverwegen. Voor de inhoud van dat van 1950 lijkt dat aanzienlijk makkelijker te zijn dan voor het dogma van 1854.

(55) De bestaande verschillen in leer en praktijk moeten ernstig worden genomen. Ze dwingen ons de kwestie op te helderen in een dialoog waarvan mag worden verwacht dat hij tot een *expliciete* gedifferentieerde consensus leidt. Ondanks de zelfstandigheid en het eigen karakter van elke Kerk moeten we ons afvragen of er geen gemeenschappelijke leer kan zijn. In elk geval moet de moeder van de Heer dan worden gezien in de context van de heilsgeschiedenis waarvan de oude Kerk fundamenteel getuigt. Het is ook belangrijk een onderscheid te maken tussen dogma en dogmatisering. (Er kan een verregaande overeenstemming zijn in de geloofsleer, ook als aan het feit van de dogmatisering niet dezelfde waarde wordt gehecht.) Verder moeten we de antropolo-

gische betekenis van Maria voor ogen houden: in haar kan voor de hedendaagse mens duidelijk worden hoe God zijn gaven schenkt en wat de mens mag verwachten.

6.3.3 De kwestie van de wijding van vrouwen tot de priesterlijke dienst

(56) Verschil van mening is er verder over de wijding van vrouwen tot de priesterlijke dienst. In de meeste Oud-katholieke Kerken van de Unie van Utrecht bestaat die praktijk, al is hij een innovatie in de voor het overige op de oude Kerk georiënteerde kerkelijke discipline. Met dit verschilpunt bevinden we ons echter op een ander niveau dan met de tot nu toe behandelde. De Oud-katholieke en de Rooms-katholieke Kerk huldigen in wezen immers hetzelfde standpunt over de sacramentele ordo van de Kerk: die is driedelig en heeft als kern het bisschopsambt, dat, begrepen in het licht van wat hier eerder⁷⁷ over de *episkopè* is gezegd, gebaseerd is op de zending waartoe Jezus Christus in de kracht van de Heilige Geest zijn apostelen opdracht en volmacht heeft gegeven.⁷⁸

6.3.3.1 De Rooms-katholieke positie

(57) Wat de wijding van vrouwen betreft, houdt de Rooms-katholieke Kerk, net als de Orthodoxe Kerk, vast aan wat ze eeuwenlang heeft gedaan: alleen een gedoopte man kan geldig tot priester worden gewijd.⁷⁹ Zij beroept zich daarvoor op het voorbeeld van Jezus en op de traditie, die tot in de tweede helft van de negentiende eeuw in alle christelijke Kerken gemeengoed was.

(58) Hoewel Jezus in de sociaal-culturele context van zijn tijd vrouwvriendelijk

76. Ibid., nr. 260.

77. In de nummers 13 tot 15 en 20 tot 26.

78. Zie meer algemeen AK-O/5g en O-RK II/9.

79. CIC 1983, canon 1024.

was, heeft hij geen enkele vrouw opgenomen in de kerkconstituerende groep van de twaalf, zelfs zijn moeder niet. Dat voorbeeld werd in de Kerk altijd gerespecteerd en gold als bindend. Vrouwen werden nooit toegelaten tot de priesterwijding.

(59) Daarbij speelt het tekenkarakter van het ambt een niet te verwaarlozen rol. Het wijdingssacrament betekent dat Christus en de Kerk tegenover elkaar staan als hoofd en lichaam en als bruidegom en bruid. In het gewijde ambt moet Christus daarom door een man worden vertegenwoordigd.

(60) Toen in de Anglicaanse kerkgemeenschap de vraag van de wijding van vrouwen aan de orde werd gesteld, vatte paus Paulus VI in een brief aan de aartsbischop van Canterbury, gedateerd op 30 november 1975, in niet mis te verstane bewoordingen het standpunt van de Rooms-katholieke Kerk samen: 'Zij houdt er aan vast, dat het om zeer fundamentele redenen niet geoorloofd is vrouwen tot priester te wijden. Deze redenen omvatten: het in de gewijde geschriften gegeven voorbeeld van Christus die zijn apostelen alleen uit mannen koos, de bestendige praktijk van de Kerk welke in navolging van Christus alleen mannen heeft gekozen, en haar levende leergezag dat er volhardend aan heeft vastgehouden dat het uitsluiten van vrouwen van het priesterambt in overeenstemming is met het plan van God aangaande zijn Kerk.'⁸⁰

(61) Dienovereenkomstig heet het in *Inter insigniores*, de verklaring van de Congregatie voor de Geloofsleer 'aangaande de vraag over het toelaten van vrouwen tot het ambtelijk priesterschap': 'De Kerk acht zich uit trouw aan het voorbeeld van

haar Heer, niet gerechtigd vrouwen toe te laten tot de priesterwijding.'⁸¹

(62) Ten slotte heeft paus Johannes Paulus II in zijn apostolische brief *Ordinatio sacerdotalis* van 22 mei 1994 bekrachtigd 'dat de Kerk geen enkele volmacht heeft vrouwen de priesterwijding toe te dienen, en dat alle gelovigen zich voorgoed dienen te houden aan dit besluit.'⁸²

6.3.3.2 De Oud-katholieke positie

(63) In het grootste deel van de Oud-katholieke Kerk is tegen het eind van de vorige eeuw de praktijk ingevoerd om ook vrouwen de opdracht te geven het drievoudig apostolische ambt uit te oefenen, meer bepaald hen te wijden tot de priesterlijke dienst. De nieuwe praktijk dient in te gaan op bezwaren van uiteenlopende aard.

(64) Om te beginnen is er het feit van wat tot nu toe in de katholieke Kerk de praktijk was: vrouwen werden niet gewijd tot de priesterlijke dienst. In hoeverre we hier te maken hebben met een authentieke traditie als getuigenisdrager van het geloofsgoed⁸³ of 'alleen maar' met een historisch fenomeen (weliswaar van lange duur), is in de oecumene omstrede.

(65) De Oud-katholieke theologie is er in meerderheid toe gekomen de niet-wijding van vrouwen in de eerste plaats te zien als een gevolg van de patriarchale en androcentrische cultuur van de oude wereld, waarin ook de Bijbelse traditie haar uitdrukkingsvorm heeft gevonden en waarin men ervan uitging dat vrouwen ongeschikt zijn aan mannen en derhalve ongeschikt voor openbare leidinggevende taken. In elk geval zijn in de meeste van de al met al weinig talrijke

80. Deze vertaling van de pauselijke brief is te vinden in *Archief van de Kerken*, 31 (1976), kol. 935-936 (kol. 935), het Engelse origineel in *AAS* 68 (1976), p. 599-600 (599). De tekst wordt aangehaald in *Ordinatio Sacerdotalis*, nr. 1. [NvdV]

81. De oorspronkelijke tekst van de verklaring van 15 oktober 1976 verscheen in *AAS* 69 (1977), p. 98-116. De vertaling, hier overgenomen uit *Archief van de Kerken*, 32 (1977), kol. 283-296 (284), is online beschikbaar op <http://rkdOCUMENTEN.nl/index.php?docid=223>. Ook naar dit document wordt verwezen in *Ordinatio Sacerdotalis*, nr. 1. [NvdV]

82. *Ordinatio Sacerdotalis*, nr. 4; het citaat is overgenomen uit de Nederlandse vertaling die online beschikbaar is op <http://www.rkdOCUMENTEN.nl/index.php?docid=231>. [NvdV]

83. Zie nr. 23 van deze tekst.

getuigenissen van en motiveringen voor het niet-wijden van vrouwen door de eeuwen heen steeds weer argumenten te vinden die uitgaan van een vrouwbeeld waarvoor in een christelijke antropologie nu geen plaats meer is: wat hun ziel of geest betreft, worden vrouwen gezien als 'voor God' fundamenteel gelijkwaardig aan mannen, maar wat betreft hun concrete lichamelijke bestaan, waarmee ze in de maatschappelijke relaties van deze wereld staan, gelden ze als tweederangs en aan 'de' man ondergeschikt.

(66) Om, zonder terug te grijpen naar dit soort veronderstellingen, de voortzetting te verantwoorden van de tot nu toe geldende praxis van het niet-wijden van vrouwen tot de priesterlijke dienst wordt tegenwoordig wel verwezen naar het voorbeeld van Jezus, die in de groep van twaalf alleen mannen opnam. In de Oud-katholieke theologie is men er niet van overtuigd dat uit de keuze van de twaalf en uit hun zending naar het volk van Israël *op dwingende wijze* de daarin vervatte wil van Jezus voor een regeling in die zin naar voren komt dat het kerkelijke ambt in gewijzigde culturele en heilshistorische omstandigheden moet voorbehouden blijven aan mannen. Er is geen woord van Jezus te vinden op basis waarvan zijn manier van verkiezen dwingend in deze zin dient te worden begrepen.

(67) Vervolgens is er het argument van de bruidsmetaforiek. De geestelijke relatie tussen Jezus Christus en zijn Kerk zou in dit licht moeten worden gezien en voorgesteld. De dynamiek van de liefde tussen Christus en zijn Kerk, die ten diepste vergelijkbaar is met de liefde tussen bruidegom en bruid, man en vrouw, zou vragen om een *natuurlijk afbeeldende* voorstelling in het centrale gebeuren van

de eucharistie: de mannelijke priester zou dan naar Christus verwijzen en de meevierende gemeenschap zou in figuurlijke zin moeten worden begrepen als vrouwelijk, als de genade ontvangend (en dus als 'mariaal').

(68) Oud-katholieke theologie kan zich niet vinden in de bewijskracht die aan die metaforiek wordt ontleend, noch in de logica van een geslachtssymboliek waarin de betekenis van de mannelijkheid van de godmenselijke verlosser Jezus Christus op ongewone wijze benadrukt wordt; zij laat zich hier leiden door de grondovertuiging van de oude Kerk dat 'alleen wordt verlost wat aangenomen en met God verenigd is'. En de Heer heeft de hele menselijke natuur aangenomen, een natuur die man en vrouw gemeen hebben.

(69) Zij wijst er ook op dat de bisschop, als voorganger in de eucharistie, in zijn dienst van verkondiging, heiliging en leiding van de hem toevertrouwde kerkgemeenschap weliswaar *Jezus Christus* representeert (en daardoor de prioriteit tot uiting brengt van het initiatief van God die de mensen het heil schenkt), maar dat hij ook, zoals met name blijkt uit de tot God gerichte gebeden als voorganger in de eucharistische liturgie, de Kerk representeert die door de Heilige Geest is opgebouwd en tot leven gewekt.

(70) Die Oud-katholieke Kerken die na een lange worsteling de wijding van vrouwen tot de priesterlijke dienst hebben ingevoerd, willen daarmee noch de op de Schrift en de traditie gebaseerde apostoliciteit van de Kerk, noch de sacramentaliteit van het wijdingsgebonden kerkelijke ambt in twijfel trekken of in hun wezen veranderen. Met het oog op de culturele verschuivingen die er onder meer voor

hebben gezorgd dat vrouwen voortaan in elk opzicht net als mannen verantwoordelijkheid op zich nemen in leidinggevende taken, menen zij echter dat zij het aan het evangelie en het doorgeven van het geloof verschuldigd zijn een passende stap te zetten – zoals de Kerk in vroeger tijden altijd weer heeft gemeend de *kairos* te moeten herkennen voor een verantwoorde inculturatie van de boodschap van Christus, waaraan zij juist op deze manier trouw wilde zijn.

(71) Binnen de Unie van Utrecht in haar huidige samenstelling (in 2003 trad de in Noord-Amerika gevestigde Poolse Nationale Katholieke Kerk wegens deze kwestie uit de Unie van Utrecht) heeft de uiteenlopende praktijk van het wèl of niet wijden van vrouwen en de motivering van de gemaakte keuze geen kerkscheidend gewicht.

(72) Aan de Oud-katholieke zijde rijst de vraag of het verschil in praxis en de bijbehorende theologische motivering een aspect van het christelijke geloof betreffen, dat de kerkelijke gemeenschap als zodanig onmogelijk maakt dan wel toelaat.⁸⁴

(73) We verwijzen ook naar de beoordeling van de Internationale Anglicaans-Orthodoxe Theologische Commissie ‘The Church of the Triune God. The Cyprus Agreed Statement 2006’: ‘Of een dergelijke wijding [namelijk van vrouwen tot het priesterschap] al dan niet in tegenspraak is met de overgeleverde en gerecipieerde dogmatische leer van de Kerk en dus ketter is, kan open blijven voor discussie en voor een open receptieproces.’⁸⁵

Zie ook de ‘gezamenlijke overwegingen’ van een officieus Orthodox/Oud-katholiek

overleg over de plaats van de vrouw in de Kerk en over de wijding van vrouwen als oecumenisch probleem, dat in 1996 plaatsvond in Levadia (Griekenland) en Konstancin (Polen), in Urs von Arx en Anastasios Kallis (ed.), ‘Bild Christi und Geschlecht’, in *IKZ* 88 (1998), p. 67-348 (81-82).

6.3.4 Openstaande vragen van kerkrechtelijke aard vanuit Rooms-katholiek standpunt

(74) Vanuit het standpunt van het Rooms-katholieke kerkelijk recht zijn er nog enkele belangrijke problemen die om een oplossing vragen. In wat nu volgt, worden deze problemen besproken en wordt tegelijk gewezen op mogelijke oplossingen die in verdere gesprekken aan bod kunnen komen.

6.3.4.1 Gehuwde bisschoppen en priesters

(75) Hoewel de Rooms-katholieke Kerk eeuwenlang heeft vastgehouden aan de traditie van het celibaat, dat wil zeggen aan de ongehuwde staat van haar priesters en bisschoppen, waarbij deze levensvorm een zaak is van kerkelijke orde en niet dogmatisch is vastgelegd, heeft zij steeds de andere wegen van andere Kerken en tradities erkend.

(76) Deze tradities staan kerkelijke gemeenschap niet in de weg, zo blijkt uit de praxis van de met Rome geünieerde Kerken van het Oosten. De Rooms-katholieke Kerk is zich er echter samen met de geünieerde en met de afgescheiden Kerken van het Oosten van bewust dat reeds vroege concilies zich hebben uitgesproken tegen het tot bisschop wijden van een gehuwde priester, en houdt aan die praxis

84. Zie nummer 81-82 van deze tekst.

85. CAS, IX, 29.

vast, zonder evenwel de geldigheid van de bisschopswijding van een gehuwde priester in twijfel te trekken.

6.3.4.2 Voormalige Rooms-katholieke geestelijken

(77) De vele voormalige Rooms-katholieke geestelijken (priesters en diakens) in de Oud-katholieke Kerken zijn voor de pastorale dienst van deze Kerken van grote betekenis, maar bemoeilijken de weg naar kerkelijke gemeenschap omdat zij juridisch aan de Rooms-katholieke Kerk gebonden blijven.⁸⁶ De sancties waaraan zij in de Rooms-katholieke Kerk nog altijd onderworpen zijn, zijn excommunicatie wegens ketterij en schisma⁸⁷ en suspensie als ze in het huwelijk treden.⁸⁸ Met beide dwangstraffen wordt de priester het recht ontnomen om zijn wijdings- en jurisdictiemacht uit te oefenen.⁸⁹ Op grond van de suspensie wegens het aangaan van een huwelijk worden zij van rechtswege verwijderd uit hun kerkelijk ambt in de Rooms-katholieke Kerk.⁹⁰

(78) Wat betreft de oplossing van de kwestie van de excommunicatie wegens ketterij en schisma, wijzen we op twee elementen: de nummers 5 tot 33 van onderhavige tekst bevatten gedifferentieerde-consensus-overeenkomsten die ons een eind op weg kunnen helpen in de kwestie van de ketterij, en de nagestreefde kerkelijke gemeenschap beoogt de overwinning van het schisma; op die manier kunnen deze strafbare feiten in de toekomst als zodanig vervallen. Vergeleken bij de kernvragen van een wezenlijke overeenstemming over geloofsvragen en leerinhouden, is suspensie als onderdeel van het kerkelijk tuchtrecht van een andere aard.

Wat is aangevoerd in de nummers 76-78 en 79, geldt uitsluitend voor Oud-katholieke geestelijken en gelovigen die uit de Rooms-katholieke Kerk zijn getreden, niet voor hen die in de Oud-katholieke Kerk zijn gedoopt of uit een andere Kerken dan de Rooms-katholieke naar de Oud-katholieke Kerk zijn overgekomen.

(79) Dit betekent dat met het oog op nog bestaande sancties volgende kerkrechtelijke mogelijkheden, met inachtneming van een gedifferentieerde procedure, in overweging moeten worden genomen:

- Voormalige Rooms-katholieke geestelijken die thans een ambt vervullen in een Oud-katholieke Kerk, zouden door een eenmalige daad van ontslag uit de jurisdictie van de Rooms-katholieke Kerk (dispensatie van canon 11 van *CIC 1983*) van excommunicatie en suspensie kunnen worden bevrijd.

- Op deze daad 'de praesenti', die bijvoorbeeld zou kunnen worden voltrokken in het kader van een ondertekening van een overeenkomst, zou dan een gelaagde procedure 'de futuro' moeten volgen: de Oud-katholieke Kerken zullen alles doen wat ze kunnen om toekomstige geestelijken alleen uit eigen rangen te rekruteren. Er zijn reeds lang voldoende opleidingsinstituten en -modaliteiten om dat mogelijk te maken. Ondanks deze inspanningen zullen ook in de toekomst in afzonderlijke gevallen voor pastoraal werk geestelijken worden ingezet die uit de Rooms-katholieke Kerk zijn overgekomen. De Oud-katholieke Kerken beschikken over te weinig eigen jonge kandidaten om die mogelijkheid nu volledig te laten vallen. Overgangen zijn dus ook in de toekomst niet uit te sluiten; hoe dat kan gebeuren, moet nog verder worden afgesproken.

86. *CIC 1983*, canon 11.

87. *Ibid.*, canon 1364.

88. *Ibid.*, canon 1394, § 1.

89. *Ibid.*, canon 1331, § 1, en canon 1333, § 1.

90. *Ibid.*, canon 194, § 1.3.

91. Volgens *CIC 1983*, canon 1364, § 1.

92. *CIC 1983*, canon 1024.

93. *AAS 86*, 1994, p. 548. Zie op de eerder (noot 82) vermelde website onder het nummer 4.

94. *CIC 1983*, canon 750, § 2, in combinatie met canon 1371, § 1.

95. Ketterij (*CIC 1983*, canon 751) betreft alleen het primaire openbaringsgoed (ibid., canon 750, § 1, in combinatie met canon 1364, § 1). De leer dat alleen mannen tot priester mogen worden gewijd, maakt als onderdeel van het depositum fidei deel uit van het secundaire openbaringsgoed; zie Congregatie voor de Geloofsleer, 'Lehrmässiger Kommentar zur Schlussformel der Professio fidei' (29 juni 1998), in *VApS* 144 (1998), p. 23-24 (de tekst kan worden gedownload via <http://www.nomokanon.de/doku/index.html>), en het door J. Ratzinger en T. Bertone ondertekende antwoord van de Congregatie voor de Geloofsleer, gegeven op 28 oktober 1995, op twijfels aangaande de interpretatie van de kwestieuze passage in *Ordinatio Sacerdotalis*: 'Responsum ad dubium circa doctrinam in Epist. Ap. "Ordinatio Sacerdotalis" traditam', in *AAS 87* (1995), p. 1114 (online beschikbaar op <http://web.infinito.it/utenti/i/interface/Ordinatio.html>);

vervolg op blz. 49

6.3.4.3 Voormalige Rooms-katholieke gelovigen

(80) De Oud-katholieke gelovigen die vroeger lid waren van de Rooms-katholieke Kerk, hebben zich door hun overgang strafbaar gemaakt aan ketterij en schisma.⁹¹ Daarom geldt ook voor hen wat in de nummers 76 tot 78 van onderhavige tekst over de desbetreffende sancties werd gezegd.

De genoemde oecumenische verbintenissen betreffen de Overeenkomst van Bonn (1931) met de Anglicaanse kerkgemeenschap, de toepassing daarvan op de Iglesia Filipina Independiente (1965) en de doelstellingen van de Orthodox/Oud-katholieke dialoog van 1975-1987 zoals ze werden goedgekeurd door de synoden van de Kerken van de Unie van Utrecht.

6.3.4.4 De priesterwijding van vrouwen

(81) Een van de openstaande vragen die in onderhavige tekst werd vermeld, betreft het tot priester wijden van vrouwen waartoe men sinds enige tijd in een aantal Oud-katholieke Kerken is overgegaan. In de Rooms-katholieke opvatting kan alleen een gedoopte man op geldige wijze de priesterwijding ontvangen.⁹² In *Ordinatio sacerdotalis* heeft paus Johannes Paulus II deze leer gepresenteerd als definitief te houden.⁹³ Op overtredingen door Rooms-katholieken begaan, staan sancties,⁹⁴ ook al zijn dat niet dezelfde als van kettters.⁹⁵

(82) Daarom zouden bij een overeenkomst over een 'communicatio in sacris' het toedienen door een vrouwelijke priester aan Rooms-katholieke gelovigen van die sacramenten, moeten worden uitge-

sloten, waarvan het toedienen in de Rooms-katholieke opvatting voorbehouden is aan een gewijde man.

6.4 Oud-katholieke ideeën over de vorm van een mogelijke kerkelijke gemeenschap

(83) Kerkelijke gemeenschap met de Rooms-katholieke Kerk, met de bisschop van Rome dus, zou voor de Unie van Utrecht betekenen dat zij blijft bestaan als een Kerk met eigen liturgisch-canonieke structuren en dat haar oecumenische verbintenissen met andere Kerken behouden blijven, maar dat zij in gemeenschap is met de paus, gezien als teken van de universele gemeenschap van lokale Kerken.

De fase waarin er een gemeenschap bestaat tussen twee denominationeel te onderscheiden Kerkgenootschappen, iets wat om pragmatische redenen vrij lang kan duren, kan worden gezien als een eerste stap in de genezing van de wond van de scheiding waarvan sprake is in de preambule van onderhavige tekst.

(84) Gemeenschap met de bisschop van Rome zou insluiten

- dat hij als teken van een bestaande kerkelijke gemeenschap wordt genoemd in de anamnese van de eucharistievieringen van de Oud-katholieke Kerken (net als de aartsbisschop van Canterbury als primaat van de Anglicaanse kerkgemeenschap);

- dat hem wordt meegedeeld wie er in de Unie van Utrecht tot bisschop wordt gekozen, waarbij die mededeling en de verwelkoming van de gekozenen door de paus een teken is dat de bestaande kerkelijke gemeenschap in stand wordt gehouden;

- dat hij op de hoogte wordt gehouden van de stellingnamen en de beslissingen van de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie (IBC);
- dat hij het recht heeft om bij stellingnamen en beslissingen van de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie of van afzonderlijke Oud-katholieke Kerken die de bestaande kerkelijke gemeenschap kwetsen in haar geloof en liefde, op dat feit te wijzen en aan te geven hoe de gemeenschap kan worden bewaard;
- dat bij conflicten in de Unie van Utrecht van Oud-katholieke zijde zó aan hem kan worden geappelleerd, dat hij, als de mogelijkheden van de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie zijn uitgeput, gerechtigd is om een proces van herbeoordeling van een omstreden zaak op gang te brengen.

(85) Verder dient nog te worden uitgewerkt hoe het kan komen tot regelmatige contacten tussen de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie en de paus, en tussen afzonderlijke Oud-katholieke en Rooms-katholieke bisschoppen van eenzelfde land, als aanzet tot wat ooit een gezamenlijk uitgeoefende *episcopè* kan worden.⁹⁶

(86) Gemeenschap met de paus zou niet insluiten dat de Kerken en bisschoppen van de Unie van Utrecht onderworpen zijn aan zijn jurisdictie, zoals ze in detail omschreven en geregeld is in de bestaande wetboeken van de Rooms-katholieke Kerk (vooral in *CIC 1983*, maar ook in *CCEO 1990*). Voor de manier waarop de dienst aan de universele eenheid van de Kerk met het oog op de nagestreefde gemeenschap met de Unie van Utrecht

door de bisschop van Rome wordt vervuld, zou veeleer een model moeten worden gevonden en een overeenkomst moeten worden opgesteld waarin de eerder uiteengezette visie op zijn primaat concreet wordt in een spanningsveld van aan de ene kant de wederzijdse verplichting jegens de gemeenschap en aan de andere kant het subsidiariteitsprincipe.

6.5 Op weg naar verzoening en genezing

(87) De Kerken en kerkelijke gemeenschappen die zich verplicht weten tot het inzicht dat de Kerk als gave van God één is zoals zij die in het credo belijden, en dat zij daardoor geroepen zijn om deze ene Kerk als lokale Kerk en als gemeenschap van lokale Kerken te beleven in de spanning tussen eenheid en veelheid, moeten tegenover de scheuringen en vervreemdingen die hebben plaatsgevonden, wegen zoeken van verzoening en genezing. Dat geldt ook voor de bijzondere relatie tussen de Rooms-katholieke en de Oud-katholieke Kerk, vooral omdat die niet alleen het resultaat is van historische en leerstellige feiten, maar ook gekleurd is door emotionele, vaak biografisch bepaalde componenten; daarom vertoont deze relatie duidelijk ook kenmerken van een familieruzie.

(88) Een weg naar een gemeenschappelijke *toekomst* – waarop uiteraard ook analoge wegen met andere Kerken uitkomen – is er slechts, als daarbij ook samen datgene wordt verwerkt, wat in het recente maar ook in het verre *verleden* vervreemding heeft veroorzaakt en wonden heeft geslagen. Dit aan te pakken met de nodige openheid en gevoeligheid zonder evenwel het doel uit het oog te verliezen, zou een opdracht kunnen zijn voor de

vervolg van blz. 48

zie ook de toelichting daarbij van de Duitse bisschoppenconferentie in: *Archiv für Katholisches Kirchenrecht* 169 (2000), p. 141-147.

96. Zie A-RK/15, nr. 58-59; L-RK/7, nr. 117-145.

nog op te richten bilaterale werkgroepen op nationaal niveau.

(89) De mate van overeenstemming tussen onze beide Kerken die uit onderhavige tekst naar voren komt, vervult ons met de hoop dat zij onder Gods leiding de weg naar zichtbare eenheid zullen vinden.

AFKORTINGEN

AAS

Acta Apostolicae Sedis, Città del Vaticano 1909 e.v.

A-RK/4

‘Autorität in der Kirche. Gemeinsame Erklärung zur Frage der Autorität, ihrer Natur, ihrer Praxis und ihrer Konsequenzen der Anglikanisch/Römisch-Katholischen Kommission, Venetië, 1976’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 19912, p. 159-170.

A-RK/5

‘Autorität in der Kirche II, Windsor, 1981’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 19912, p. 177-188.

A-RK/15

‘Die Gabe der Autorität. Autorität in der Kirche III. Eine gemeinsame Erklärung der Anglikanisch/Römisch-Katholischen Internationalen Kommission (ARCIC), Palazzola, 3 september 1998’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung III*, Paderborn en Frankfurt am Main 2003, p. 262-289.

AK-O/1a

‘Die göttliche Offenbarung und ihre Überlieferung. Text der Gemischten Orthodox-Alt-katholischen Theologischen Kommission, Chambésy, 1975’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 19912, p. 24-26.

AK-O/2c

‘Die Gottesmutter. Text der Gemischten Orthodox-Alt-katholischen Theologischen Kommission, Chambésy, 1977’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 19912, p. 33-35.

AK-O/3b

‘Die Einheit der Kirchen und die Ortskirchen. Text der Gemischten Orthodox-Alt-katholischen Theologischen Kommission, Bonn, 1979’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 19912, p. 40-43.

AK-O/3d

‘Die Autorität der Kirche und in der Kirche. Text der Gemischten Orthodox-Alt-katholischen Theologischen Kommission’, Zagorsk en Moskou, 1981, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 19912, p. 44-47.

AK-O/5

‘Sakramentenlehre. Texte der Gemischten Orthodox-Alt-katholischen Theologischen Kommission, Amersfoort, 1985 en Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 30-43.

AK-O/5b

‘Die Taufe. Text der Gemischten Orthodox-Alt-katholischen Theologischen Kommission, Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn

en Frankfurt am Main, 1992, p. 32-33.

AK-O/5d

‘Die heilige Eucharistie. Text der Gemischten Orthodox-Alt Katholischen Theologischen Kommission, Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 34-36.

AK-O/5e

‘Die Busse. Text der Gemischten Orthodox-Alt Katholischen Theologischen Kommission, Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 38-39.

AK-O/5f

‘Die Krankensalbung. Text der Gemischten Orthodox-Alt Katholischen Theologischen Kommission, Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 39-40.

AK-O/5g

‘Die Ordination. Text der Gemischten Orthodox-Alt Katholischen Theologischen Kommission, Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 40-41.

AK-O/5h

Die Ehe. Text der Gemischten Orthodox-Alt Katholischen Theologischen Kommission, Kavala, 1987’, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn

en Frankfurt am Main, 1992, p. 42-43.

CAS

The Church of the Triune God. The Cyprus Agreed Statement of the International Commission for Anglican-Orthodox Theological Dialogue, Londen, 2006. De tekst is online beschikbaar op <http://www.anglicancommunion.org/ministry/ecumenical/dialogues/Orthodox/docs/pdf/The%20Church%20of%20the%20Triune%20God.pdf>.

CCEO

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (1990), lateinisch-deutsche Ausgabe, Paderborn, 2000. De Latijnse tekst en vertalingen in een aantal moderne talen zijn te vinden op <http://www.ulrichrhode.de/kanon/cceo.html>.

CIC 1917

Codex Iuris Canonici (Wetboek van canoniek recht van de Rooms-katholieke Kerk) van 1917. De Latijnse tekst is te vinden op http://www.intratext.com/IXT/LAT0813/_INDEX.HTM.

CIC 1983

Codex Iuris Canonici (1983), lateinisch-deutsche Ausgabe, Kevelaer, 20015. Nederlandse vertaling: *Wetboek van canoniek recht. Latijns-Nederlandse uitgave in opdracht van de Belgische en Nederlandse Bisschoppenconferentie*, Brussel en Hilversum, Licap en Gooi & Sticht, 1987. De Latijnse tekst van de CIC kan worden geraadpleegd op <http://www.intra->

text.com/X/LAT0010.HTM, de Nederlandse op <http://www.kerkrecht.nl/main.asp?pagetype=onderdeel&item=105>.

CKK

Catechismus van de katholieke Kerk, versie 1997, online beschikbaar op <http://www.rkdocumenten.nl/index.php?docid=1&>.

COD

Giuseppe Alberigo e.a. (ed.), *Conciliorum oecumenicorum decreta*, Bologna, 1962 (19733). Duitse vertaling: Joseph Wohlmuth e.a. (ed.), *Dekrete der ökumenischen Konzilien*; Band 1: *Konzilien des ersten Jahrtausends*, Paderborn, 1998; Band 3: *Konzilien der Neuzeit*, Paderborn, 2002. Engelse vertaling (met de Griekse of Latijnse tekst van de uitgave van Alberigo): Norman P. Tanner (ed.), *Decrees of the Ecumenical Councils*, 2 delen, Londen en Washington, 1990; deel 1: *Nicaea I to Lateran V*; deel 2: *Trent to Vatican II*.

CRGK

Christkatholisch – Römisch-katholische Gesprächskommission (Gesprekscommissie van de christelijk katholieke Kerk en de Rooms-katholieke Kerk van Zwitserland)

CS

Bilaterale werkgroep van de Duitse bisschoppenconferentie en de kerkelijke leiding van de Verenigde Evangelisch-Lutherse Kerk van Duitsland, *Communio Sanctorum*. *Die Kirche als Gemeinschaft der Heiligen*, Paderborn en Frankfurt

am Main, 2000. Online beschikbaar op <http://www.velkd.de/downloads/CommunioSanctorum%281%29.pdf>.

IBC

Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie

IBC 1950

‘Erklärung der Internationalen Altkatholischen Bischofskonferenz zum Mariendogma vom 1. November 1950’, in IKZ 41 (1951), p. 1-2; de tekst is ook opgenomen in Urs Küry, *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen* (Die Kirchen der Welt 3), Stuttgart, 1978 (tweede, vermeerdeerde uitgave, bezorgd door Christian Oeyen; 19823), p. 456-457.

IBC-statuut

‘Statuut van de in de Unie van Utrecht verenigde Oud-katholieke bisschoppen’, officiële uitgave in vijf talen, Bern, *Beiheft IKZ* 91 (2001), p. 43 e.v. voor de Nederlandse versie. De Duitse versie in online beschikbaar op http://de.wikipedia.org/wiki/Utrechter_Erklärung.

IKZ

Internationale Kirchliche Zeitschrift. Neue Folge der Revue internationale de Théologie, Bern, 1911 e.v., resp. 1893 e.v.

IRAD

Internationale Römisch-Katholische – Altkatholische Dialogkommission (internationale Rooms-katholieke / Oud-katholieke dialoogcommissie)

KiWuS

Bilaterale werkgroep van de Duitse bisschoppenconferentie en de kerkelijke leiding van de Verenigde Evangelisch-Lutherse Kerk van Duitsland, *Kirchengemeinschaft in Wort und Sakrament*, Paderborn en Hannover, 1984.

LG

Lumen Gentium, dogmatische constitutie over de Kerk, aangenomen door het Tweede Vaticaans Concilie op 21 november 1964, online beschikbaar op <http://www.stvitus.nl/concilie/default.asp?page=/concilie/bladeren.asp&ConcilieTekstID=3>.

L-RK/3

'Wege zur Gemeinschaft. Gemeinsame Römisch-katholische/Evangelisch-lutherische Kommission 1980', in *Dokumente wachsender Übereinstimmung I*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 296-322.

L-RK/8

'Kirche und Rechtfertigung. Das Verständnis der Kirche im Lichte der Rechtfertigungslehre. Gemeinsame Römisch-katholische/Evangelisch-lutherische Kommission 1994', in *Dokumente wachsender Übereinstimmung III*, Paderborn en Frankfurt am Main, 2003, p. 317-419.

LUDK

Commissie Dialoog Reformatie – Catholica (ed.), *De lokale en de universele dimensie van de Kerk. Rapport aangeboden aan de leiding van de Samen op Weg-ker-*

ken, de Oud-katholieke Kerk en de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland, Utrecht, 2004. Engelse vertaling: Reformation-Catholic Dialogue Commission, 'The Local and the Universal Dimensions of the Church. A Report Offered to the Leadership of the Uniting Protestant Churches in the Netherlands, the Old Catholic Church and the Roman Catholic Church in the Netherlands, Utrecht 2003', in: *Exchange* 37 (2008), p. 396-443.

NMC

The Nature and Mission of the Church. A Stage on the Way to a Common Statement (Faith and Order Paper 198), Genève, 2005. Het document kan worden gedownload op <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/faith-and-order-commission/i-unity-the-church-and-its-mission/the-nature-and-mission-of-the-church-a-stage-on-the-way-to-a-common-statement.html>.

O-RK I/6

'Das Geheimnis der Kirche und der Eucharistie im Licht des Geheimnisses der Heiligen Dreifaltigkeit. Dokument der Gemischten Internationalen Kommission für den theologischen Dialog zwischen der Römisch-Katholischen Kirche und der Orthodoxen Kirche, München, 1982', in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 531-541.

O-RK I/9

'Das Weihesakrament in der sakramentalen Struktur der Kirche, ins-

besondere die Bedeutung der Apostolischen Sukzession für die Heiligung und Einheit des Volkes Gottes. Dokument der Gemischten Internationalen Kommission für den theologischen Dialog zwischen der Römisch-Katholischen Kirche und der Orthodoxen Kirche, Valamo, 1988', in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 556-567.

ÖRK-RK/9

'Die Kirche: lokal und universal. Ein von der Gemeinsamen Arbeitsgruppe der Römisch-Katholischen Kirche und des Ökumenischen Rates der Kirchen in Auftrag gegebenes und entgegengenommenes Studiendokument, 1999', in *Dokumente wachsender Übereinstimmung II*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 732-750.

PNCC

Polish National Catholic Church (Poolse Nationale Katholieke Kerk)

PKK

Pools-katholieke Kerk

Protokoll

'[Die drei ersten] Protokolle der Gemeinsamen Kommission der Römisch-Katholischen und der Alt-Katholischen Kirche Deutschlands über Übereinstimmungen in Lehre und Praxis, 1968', in Wolfgang Krahl, *Ökumenischer Katholizismus*, Bonn, 1970, p. 171-172.

SC

Sacrosanctum Concilium, constitutie over de heilige liturgie, aan-

genomen door het Tweede Vaticaans Concilie op 4 december 1963, online beschikbaar op <http://www.stvitus.nl/concilie/default.asp?page=/concilie/bladeren.asp&ConcilieTekstID=1>.

UB

Utrechtse Bisschopsverklaring (1889), opgenomen in 'Statuut van de in de Unie van Utrecht verenigde Oud-katholieke bisschoppen', officiële uitgave in vijf talen, Bern, *Beiheft IKZ* 91 (2001), p. 43-59 voor de Nederlandse versie; zie ook Angela Berlis e.a. (ed.), *De Oud-katholieke Kerk van Nederland. Leer en leven*, Zoetermeer, 2000 (19791), p. 116; zie voor de Duitse versie ook U. Küry, *Die Alt-katholische Kirche*, op. cit., p. 452-453, en http://www.alt-katholisch.de/utrecht_union/utrecht_erklaerung/index.html.

UR

Unitatis Redintegratio, decreet over de katholieke deelneming aan de oecumenische beweging, aangenomen door het Tweede Vaticaans Concilie op 21 november 1964, online beschikbaar op <http://www.stvitus.nl/concilie/default.asp?page=/concilie/bladeren.asp&ConcilieTekstID=5>.

VApS

Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls (uitgegeven door de Duitse bisschoppenconferentie), Bonn, 1975 e.v. De meeste van deze teksten kunnen worden gedownload op <http://dbk.de/schriften/verlautbarungen/index.html>.

VPH

‘Vereinbarung über pastorale Hilfen zwischen der alt-katholischen und der römisch-katholischen Kirche in Deutschland’, in *Kirchliches Amtsblatt für die Diözese Münster*, nr. 8 (1 april 1975), p. 67-68. Zie ook de gedetailleerde vaststellingen in ‘Hinweise zum Verständnis und zur Durchführung der zwischen der alt-katholischen und der römisch-katholischen Kirche in Deutschland getroffenen Vereinbarung über pastorale Hilfen’, *ibid.*, p. 69-73, waar wordt gezegd dat ‘er wat betreft belijdenis, verkondiging en begrip en praktijk van de liturgie een verregaande gemeenschap in geloof bestaat’ (p. 71). De betrokken teksten zijn ook te vinden in *IKZ* 74 (1984), p. 121-127, en in *Beilage zum Amtlichen Kirchenblatt des Katholischen Bistums der Alt-Katholiken in Deutschland*, 1987, nr. 1.

ZN

‘Zürcher Nota. Nota über das Verhältnis zwischen den alt-katholischen Kirchen und der römisch-katholischen Kirche’ (1968), in *Kirchliches Amtsblatt für die Diözese Münster*, nr. 8 (1 april 1975), p. 68-69; ook opgenomen in *IKZ* 74 (1984), p. 122-123; Nederlandse vertaling: ‘Nota betreffende de verhouding tussen de Oud-katholieke Kerk en de Rooms-katholieke Kerk’, in *Archief van de Kerken*, 27 (1972), kol. 1042-1044.

LIJST VAN DE LEDEN EN DE ZITTINGEN
VAN DE INTERNATIONALE ROOMS-
KATHOLIEKE / OUD-KATHOLIEKE
DIALOOGCOMMISSIE

Rooms-katholieke leden

Emeritus bisschop prof. dr. Paul-Werner
Scheele, Würzburg D (covoorzitter)

Hulpbisschop Johannes Gerardus Maria
van Burgsteden, Haarlem NL (op de vier-
de zitting vertegenwoordigd door drs.
Pieter Kohnen, Utrecht NL)

Kan. prel. Hubert Bour, Rottenburg D
Prof. dr. Heinrich J. F. Reinhardt,
Bochum D

Prof. dr. Hans Jörg Urban, Paderborn D

Secretaris

Mgr. dr. Matthias Türk, Vaticaanstad

Oud-katholieke leden

Bisschop Fritz-René Müller, Bern CH
(copresident)

Prof. dr. Jan Visser, Zeist NL

Prof. dr. Angela Berlis, Utrecht NL

Prof. dr. Günter Esser, Bonn D

Prof. dr. Urs von Arx, Bern CH

Secretarissen

Lic. theol. Maja Weyermann, Bern CH
(eerste en tweede zitting)

Drs. Peter-Ben Smit, MA, Bern CH (derde
en vierde zitting)

Pastoor Harald Münch, Egmond aan Zee
NL (vijfde zitting)

Pr. mag. Martin Eisenbraun, Salzburg A
(zesde tot elfde zitting)

Zittingen:

1. 10 – 12. 05. 2004

Bern CH (Christkatholisches Kirchge-
meindehaus)

2. 02. – 03.12. 2004

Bern CH (Christkatholisches Kirchge-
meindehaus)

3. 22. – 24. 05. 2005

Würzburg D (St. Burkardus-Haus)

4. 23. – 25. 10. 2005

Würzburg D (Schönstattzentrum
Marienhöhe)

5. 07. – 09. 05. 2006

Elspeet NL (Mennorode Conferentiecen-
trum)

6. 24. – 26. 09. 2006

Würzburg D (Exerzitienhaus Himmelsp-
forten)

7. 06. – 08. 05. 2007

Bonn D (Alt-Katholisches Gemeindezen-
trum St. Cyprian)

8. 14. – 16. 10. 2007

Würzburg D (St. Burkardus-Haus)

9. 01. – 03. 06. 2008

Bern CH (Christkatholisches Kirchge-
meindehaus)

10. 19. – 21. 10. 2008

Würzburg D (St. Burkardus-Haus)

11. 10. – 12. 06. 2009

Salzburg A (Johannes Schössl der Pallot-
tiner)

APPENDICES

Officiële Oud-katholieke uitspraken over het primaat van de bisschop van Rome

Tekst 1

Programma van het katholiekencongres in München, 22 tot 24 september 1871⁹⁷

II. Wij houden vast aan de oude structuur van de Kerk. Wij verwerpen elke poging om de bisschoppen te verdringen uit de directe en zelfstandige leiding van de afzonderlijke Kerken. Wij verwerpen de in de Vaticaanse decreten vervatte leer dat de paus de enige door God aangestelde drager is van alle kerkelijke gezag en ambtelijke macht, omdat wij die in tegenspraak achten met de Tridentijnse canon waarin wordt gestipuleerd dat God een hiërarchie van bisschoppen, priesters en diakens in het leven heeft geroepen. Wij bekennen ons tot het primaat van de bisschop van Rome, zoals het op grond van de teksten van de vaders en van de concilies in de oude, onverdeelde christelijke Kerk werd erkend.

Tekst 2

Utrechtse Bisschopsverklaring, 24 september 1889⁹⁸

2. Als met het geloof der oude Kerk in tegenspraak en de oude kerkelijke grondwet vernietigend verwerpen wij de vaticaanse besluiten van 18 juli 1870 over de onfeilbaarheid en het alomvattend bisschopsambt of de kerkelijke oppermacht van den paus van Rome. Dat belet ons echter niet het historische primaat te erkennen zoals verscheiden oecumenische conciliën en de vaders van de oude

Kerk dat aan de bisschop van Rome als den *Primus inter pares* (de eerste onder zijne gelijken) toegekend hebben met instemming van de gansche Kerk der eerste tien eeuwen.

Tekst 3

Mededeling van de Oud-katholieke bisschoppen die op 28 en 29 april 1920 in Utrecht in vergadering bijeenwaren⁹⁹

II. In april 1923 zal het tweehonderd jaar geleden zijn dat de oude Kerk van Utrecht zich gedwongen zag om, teneinde haar waardigheid en rechten te bewaren, volgens de tot dan toe geldende canonieke orde een aartsbisschop te kiezen en hem dan door een katholieke bisschop te laten wijden, hoewel de pauselijke curie voordien jarenlang een dergelijke herbezetting van de aartsbisschoppelijke stoel verhinderd had en die ook op dat ogenblik niet wilde toestaan. Zoals te voorzien was, kreeg de gekozen geen goedkeuring en werd over hem en zijn Kerk de excommunicatie uitgesproken. Onder strikt vasthouden aan de katholieke geloofsleer en de kerkelijke orde en met de hulp van God is de Kerk van Utrecht erin geslaagd de stormen van de tijden te doorstaan, al werd zij lang geïsoleerd en betwist. Toen een halve eeuw geleden de absolute machtsvolheid en de leerambtelijke onfeilbaarheid van de paus van Rome tot dogma werden verheven en de katholieken die inzicht hadden gekregen in de onjuistheid en de draagwijdte van de nieuwe dogma's, zich in geweten verplicht zagen in opstand te komen tegen de nieuwe regeling en door het organiseren van onafhankelijke gemeenten het mogelijk te maken dat men bleef deelhebben aan de zegeningen van de katholieke godsverering, was de Nederlandse Kerk in

97. Overgenomen uit Johann Friedrich von Schulte, *Der Altkatholicismus. Geschichte seiner Entwicklung, inneren Gestaltung und rechtlichen Stellung in Deutschland*, Giessen 1887 [herdruk: Aalen 1965 en 2002], p. 22-24 (23). De tekst is online beschikbaar op http://www.altkatholisch.de/information/geschichte/dokumente/muenchen_ii/index.html.

98. Overgenomen uit 'Statut der Internationalen Altkatholischen Bischofskonferenz (IBK)', Beiheft zu *IKZ* 91, 2001, p. 25-27 (25-26); zie ook Urs Kury, *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen* (Die Kirchen der Welt 3), Stuttgart, 1978 (tweede, vermeerdeerde uitgave door Christian Oeyen; 19823), p. 452-453.

99. Overgenomen uit *IKZ* 10 (1920), p. 89-96 (91-94).

staat om zich om deze gemeenten te bekommeren en hen behulpzaam te zijn door hen het katholieke episcopaat door te geven, zodat zij het katholieke priesterschap en de katholieke eredienst konden behouden. De dag waarop de meerderheid van de op het Vaticaans Concilie verzamelde bisschoppen ondanks alle bezwaren, protesten en waarschuwingen de noodlottige decreten heeft afgekondigd, ligt nu vijftig jaar achter ons, en wij kunnen in nederige dankbaarheid de genade van God prijzen, die de Nederlandse Kerk in de voorbije twee eeuwen van alle gevaren heeft gered. Tegelijk voelden wij ons gedrongen andermaal ten aanschouwen van iedereen te verklaren dat wij ook verder van zins zijn ons onder geen voorwaarde van de katholieke grond te laten verdringen, en dat wij ons ook in de toekomst zullen beijveren, in navolging van de overleden generaties Oud-katholieke geloofsgetuigen, de jezuïtische omvorming van het katholicisme naar vermogen te pareren. Deze overtuiging hebben wij uitgedrukt in de volgende resolutie:

In overweging nemend

1. dat volgens de oude katholieke geloofsregel in de Kerk van Jezus Christus als bindende leer alleen geldig is wat in de Heilige Schrift is geopenbaard en in de Kerk 'altijd, overal en door allen werd geloofd';¹⁰⁰

2. dat de besluiten van de vierde zitting van het Vaticaans Concilie in flagrante tegenspraak zijn met de katholieke geloofsregel, zoals blijkt uit het volgende:
 a. een behoorlijk aantal vooraanstaande vaders van het Vaticaans Concilie, die zowel in aantal als qua vorming een aanzienlijk deel van de katholieke christenheid vertegenwoordigden, heeft tijdig bezwaren geuit tegen de op de vierde zit-

ting van het concilie gedogmatiseerde leerstellingen, en daarin onweerlegbaar aangetoond dat deze leerstellingen niet tot bindende dogma's kunnen worden uitgeroepen;

b. deze bezwaren worden niet ontkracht door het feit dat deze concilievaders zich achteraf hebben onderworpen aan de besluiten zoals ze door de meerderheid waren genomen;

c. sinds 18 juli 1870 is in een onoverzienbare massa exegetische, kerkhistorische en kerkrechtelijke geschriften talloze keren aangetoond dat de decreten van de vierde zitting van het Vaticaans Concilie in tegenspraak zijn met de leer van de Heilige Schrift en van de kerkelijke traditie;

en in overweging nemend

3. dat deze decreten voor ontwikkelde katholieken die onder de pauselijke jurisdictie vallen, een ernstige bron van ergernis zijn, die het geweten in de war brengt, en voor de christelijke Kerken die niet van Rome afhangen, een onoverkoombare hinderpaal voor kerkelijke toenadering en eenheid;

4. dat de nieuwe *Codex juris canonici* die met Pinksteren 1917 plechtig door Benedictus XV werd afgekondigd, de 'hele volheid'¹⁰¹ van de 'gewone en onmiddellijke'¹⁰² jurisdictiemacht die door het Vaticaans Concilie aan de paus van Rome werd toegekend, alle zaken van geloof, zeden, kerkelijke orde en bestuur van de Kerk betreft¹⁰³ en zich uitstrekt over 'alle kerken, herders en gelovigen',¹⁰⁴ en waartegen geen beroep mogelijk is, in alle denkbare details heeft omschreven en in de vorm van bindende wetten gegoten, en bijgevolg van nu af aan in al zijn onderdelen effectief kan worden toegepast;

100. Vincentius van Lérins, *Commonitorium* II,5. [NvdV]

101. *CIC 1917*, canon 218, § 1. [NvdV]

102. *Ibid.*, canon 218, § 2. [NvdV]

103. *Ibid.*, canon 218, § 1. [NvdV]

104. *Ibid.*, canon 218, § 2. [NvdV]

5. dat deze nieuwe regeling, die in tegenspraak is met de eigen aard en zelfstandigheid van de christelijke naties, die haar oorsprong heeft in de voorzienigheid en het wereldbestuur van God en die in de ongedeelde christelijke Kerk altijd onaangevochten is gebleven, ertoe leidt dat de Kerk, voor zover zij zich onderwerpt aan de paus van Rome, een absolute monarchie wordt en dat onder voorbijgaan van de aanmaning van de Heer dat 'het onder jullie zo niet hoort te zijn' (Mc 10,43) – namelijk zoals in de wereld, waar de vorsten en de groten over hun onderdanen macht en dwang uitoefenen –, nu juist toch alle katholieken worden verplicht om een heerser te erkennen die de hele christelijke Kerk met absolute macht bestuurt, zijn macht naar het heet onmiddellijk van God krijgt en bij de uitoefening van die macht op het gebied van geloof en zeden aan geen enkele dwaling onderhevig is:

tekenen ondergetekende katholieke bisschoppen in het vijftigste jaar na het Vaticaans Concilie in naam van de katholieke Kerken die zij vertegenwoordigen, nogmaals plechtig protest aan tegen de op de vierde zitting van deze bijeenkomst afgekondigde besluiten en tegen wat zij op het oog hebben, namelijk de definitieve bekrachtiging van een pauselijk systeem dat grotendeels steunt op verdraaiing van het oude kerkelijk recht, middeleeuwse machtsaanmatiging en opvattingen van de moderne jezuïetenorde.

Tegelijk spreken zij de wens uit dat ontwikkelde katholieken die weten en erkennen dat de Vaticaanse decreten onjuist zijn en dat hun portee niet te onderschatten is, maar die onder de jurisdictie van de paus van Rome zijn gebleven, indachtig de door de heilige Augustinus als van-

zelfsprekend aangehaalde regel dat als een concilie zich vergist, het volgende concilie die dwaling moet verbeteren,¹⁰⁵ ernstig en zonder ophouden zullen eisen dat de synode die op 20 oktober 1870 niet werd afgesloten maar alleen verdaagd, haar werk weer opneemt en verklaart dat de op 18 juli 1870 genomen besluiten niet meer van kracht zijn.

Tekst 4

Twaalfde internationale Oud-katholieke conferentie van theologen in Bonn, 8-13 september 1969: 'Stellingen over het primaat'¹⁰⁶

1. In artikel 2 van de Utrechtse Bisschopsverklaring van 1889 wordt het 'historische primaat van de bisschop van Rome' erkend, maar wordt niet ingegaan op de vragen die daarmee samenhangen. Met de huidige oecumenische situatie voor ogen moeten wij dan ook duidelijk maken hoe wij deze formulering verstaan.

2. Allereerst dient te worden gezegd dat in het getuigenis van het Nieuwe Testament een traditie te vinden is volgens welke Petrus duidelijk op de voorgrond treedt als initiatiefnemer: hij is de eerste belijder, hoofdgetuige van de verrijzenis en de leidende figuur in de gemeente van Jeruzalem bij het nemen van fundamentele beslissingen in de Kerk.

3. Hoewel uit dit op de voorgrond treden niet kan worden afgeleid dat er bepaalde juridische bevoegdheden aan ten grondslag liggen en de eenmaligheid van Petrus' positie als apostel elke gedachte aan opvolging in strikte zin uitsluit, geloven wij dat de bijzondere positie van Petrus voor de Kerk een belangrijke betekenis heeft.

105. Aurelius Augustinus, *Zeven boeken over het doopsel*, boek 2, nr. 3.4.

106. Overgenomen uit *IKZ 59* (1969), p. 294-295; opnieuw afgedrukt in Heinrich Stirnimann en Lukas Vischer (ed.), *Papsttum und Petrusdienst* (Ökumenische Perspektiven 7), Frankfurt am Main, 1975, p. 144-145. De tekst is online beschikbaar op http://www.alt-katholisch.de/information/geschichte/dokument/zum_primat/index.html.

4. Omdat de Kerk leeft van het luisteren naar de opdracht die in de Heilige Schrift vervat ligt, moeten de taken die aan Petrus werden toegekend, ook nu in de structuur van de Kerk tot hun recht komen.

5. Er kan worden geconstateerd – mogelijke dogmatische gevolgtrekkingen blijven hier buiten beschouwing – dat de functie die Rome in de loop van de geschiedenis van de Kerk toeviel, in het teken stond van het opnemen van die taak. Deze vaststelling behoudt haar betekenis voor de hele geschiedenis van het Romeinse primaat, ook al kwam die betekenis niet altijd even helder naar voren.

6. Ondanks de vele fatale ontwikkelingen die in het verleden tot meer dan één schisma hebben geleid, onder meer dat van Utrecht, werd op het Eerste Vaticaans Concilie vanuit een vooraf opgevat idee met axiomatische waarde een autoriteitsdenken gedogmatiseerd dat geen grond heeft in Schrift en traditie. Pas sinds de ontwikkeling die onlangs door het Tweede Vaticaans Concilie werd mogelijk gemaakt, wordt ook in de Rooms-katholieke theologie gezocht naar een omschrijving van de functie van het primaat waarbij dit werkelijk ten dienste staat van de Kerk.

7. Overeenkomstig de functie die Petrus volgens het getuigenis van de Schrift vervulde, bestaat de taak van het 'Petrusambt' erin in alle situaties waarin een beslissing moet worden genomen, initiatieven te nemen die het de Kerk mogelijk maken en haar uitnodigen om tot een gemeenschappelijke beslissing te komen, haar geloof uit te spreken en haar eenheid zichtbaar te maken. Als onverdeelde dienst aan Christus, zijn Kerk en de

wereld, moet deze functie worden begrepen als een verplichting en niet als een rechtsbevoegdheid. In het kader van de huidige oecumenische ontwikkelingen, waarin het verlangen van de wereld naar eenheid wordt weerspiegeld, komt het vervullen van deze dienst een veelomvattende betekenis toe.

Tekst 5

Verklaring van de Oud-katholieke bisschoppen van 18 juli 1970: 'Het primaat in de Kerk'¹⁰⁷

Terugblikkend op de afkondiging, op 18 juli 1870, van de besluiten van het Eerste Vaticaans Concilie over het universele jurisdictieprimaat en de leerstellige onfeilbaarheid van de bisschop van Rome, en met het oog op de huidige oecumenische toestand, leggen de bisschoppen van de aan het eind aangehaalde, in de Unie van Utrecht verenigde Oud-katholieke Kerken volgende verklaring af:

1. In overeenstemming met de fundamentele verklaring van het eerste Oud-katholiekencongres van 1871 in München 'bekennen wij ons tot het primaat van de bisschop van Rome, zoals het op grond van de teksten van de vaders en van de concilies in de oude, onverdeelde christelijke Kerk werd erkend'. Precies daarom houden wij ook vast aan de 'Utrechtse verklaring van de Oud-katholieke bisschoppenconferentie van 1889', waarin na het verwerpen van 'de decreten over de onfeilbaarheid en het universele episcopaat van de paus van Rome' uitdrukkelijk wordt gezegd: 'Dat belet ons echter niet het historische primaat te erkennen zoals verscheiden oecumenische conciliën en de vaders van de oude Kerk dat aan de bisschop van Rome als den

107. Overgenomen uit *IKZ 60* (1970), p. 57-59; opnieuw afgedrukt in Heinrich Stirnimann en Lukas Vischer (ed.), *Papsttum und Petrusdienst* (Ökumenische Perspektiven 7), Frankfurt am Main, 1975, p. 141-144; Urs Küry, *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen* (Die Kirchen der Welt 3), Stuttgart, 1978 (tweede, vermeerderde uitgave door Christian Oeyen; 1982²), p. 458-460. De tekst is online beschikbaar op http://www.alt-katholisch.de/information/geschichte/okumente/nach_hundert_jahren/index.html.

Primus inter pares (de eerste onder zijne gelijken) toegekend hebben met instemming van de gansche Kerk der eerste tien eeuwen.' Wij zijn ons er daarbij van bewust dat deze uitspraken inhoudelijk verder moeten worden uitgewerkt om tot een vollediger begrip van het primaat in de Kerk te komen.

2. Wij erkennen dat volgens het getuigenis van de Schrift Petrus onder de apostelen, die van hun Heer allen dezelfde taken en volmachten hadden gekregen, duidelijk naar voren kwam als 'eerste onder gelijken', omdat hij de eerste was die Christus beleed als Zoon van God, omdat hij een van de voornaamste getuigen van de verrijzenis was en omdat hij in de eerste gemeente een leidende figuur is in situaties waarin fundamentele beslissingen dienden te worden genomen.

Petrus, die volgens Mt 16,16-17 als eerste beleed dat Jezus de Zoon van God is, wordt door Jezus 'rots' genoemd. Dat hij deze rots is, blijkt uit het feit dat de anderen hem bijstaan. Daarom krijgt hij volgens Lc 22,32 de opdracht het geloof van zijn broeders te sterken en wordt hem volgens Joh 21,17 heel nadrukkelijk de opdracht gegeven als herder voor allen zorg te dragen.

Hoewel de bijzondere opdracht die Petrus ten deel is gevallen, even eenmalig is als het apostolaat, behoudt Petrus als 'rots' voor de Kerk en haar eenheid een blijvende betekenis als richtinggevend symbool.

3. In overeenstemming met de oude Kerk zijn wij van mening dat de ene en hele Kerk tegenwoordig is in de lokale Kerken, geleid door bisschoppen, metropolieten en patriarchen, en dat deze Kerk haar vertegenwoordigers en herders heeft in de totaliteit van

de bisschoppen, onder wie aan de bisschop van Rome een voorrang werd toegekend die tot teken van eenheid uitgroeide.

Historisch gesproken trad de gemeente van Rome met haar bisschop in het gemeenschapsleven van de hele Kerk reeds vroeg naar voren. De verering van Petrus en Paulus, martelaren en apostelen, is daar evenmin vreemd aan als het feit dat Rome als hoofdstad van het keizerrijk een belangrijker plaats innam dan andere steden. Eerst langzamerhand kwam daar een derde element bij: voor de erevoorrang van de bisschop van Rome ging men een beroep doen op de bijzondere positie van Petrus en op nieuwtestamentische passages over hem. Maar precies door dit beroep op de Schrift als getuige van de goddelijke openbaring is het van daaruit als blijvende opdracht begrepen ambt ertoe verplicht om heel bijzonder een dienende band te onderhouden met alle bisschoppen en alle Kerken. Daarom kunnen wij in de uitoefening van het primaat slechts dan de vervulling van Christus' wil voor zijn Kerk zien, als zij dient om de hele Kerk te sterken in de waarheid en de liefde, waarbij de drager van dat primaat naar het woord van paus Gregorius I geen 'universele bisschop' voor allen mag zijn, maar 'dienaar der dienaren Gods'¹⁰⁸ moet zijn.

4. Dit behoudt zijn betekenis voor de hele geschiedenis van het primaat van Rome en houdt in dat dit ambt ten dienste moet staan van de eenheid. Wanneer dit laatste niet het geval was, kwam het in de Kerk niet alleen tot scheuringen, maar ook tot een eenzijdig juridische interpretatie van het primaat, een visie die tot schade van de oorspronkelijke diensttaak en tot nadeel van de oecumenische eenheid op Vaticanum I dogmatisch werd vastgelegd.

108. Zie het tweede boek van de vita van Gregorius de Grote door de diaken Johannes in Patrologia Latina (Migne) 75, kol. 87A, waar verteld wordt dat Gregorius met deze uitdrukking reageerde op de titel 'universeel bisschop' die de toenmalige patriarch van Constantinopel, Johannes de Vaster, zichzelf aanmat, en dat hij de eerste was om zijn brieven met die uitdrukking te beginnen. [NvdV]

5. Daarom verklaren wij dat in de Kerk tegen deze dogmatisering terecht bezwaar is aangetekend. Omdat niet alle Kerken hebben meegewerkt, vooral die van het Oosten niet, is Vaticanum I in onze ogen geen oecumenisch concilie. Verder kunnen wij het niet erkennen omdat het in de toenmalige Kerk onvoldoende openl werd voorbereid, zodat in zijn leer over het primaat het getuigenis van Schrift en overlevering niet genoeg aan bod kwam. Daarom zien wij ons ook vandaag nog genoodzaakt om met ons bestaan als Oud-katholieke Kerk een getuigenis af te leggen voor het wezenlijk bisschoppelijke en conciliaire karakter van de Kerk.

6. Met vreugde en grote dankbaarheid jegens de Heer van de Kerk mogen wij nu echter vaststellen dat het Tweede Vaticaans Concilie een aanvang heeft gemaakt met het herstel van de conciliariteit en de collegiale leiding van de Kerk. Met vreugde zien wij ook dat men op een nieuwe wijze naar de Heilige Schrift en de traditie is begonnen te luisteren en dat het reeds op het concilie tot een nieuwe ontmoeting is gekomen tussen de Kerk van Rome en de gescheiden Kerken, niet in het laatst met de Kerken die ons zijn toevertrouwd.

Toch betreuren wij dat het nieuwe concilie de decreten van Vaticanum I andermaal heeft bekrachtigd zonder ze op voldoende wijze te toetsen aan Schrift en overlevering, en dat bijgevolg de zwaarwegende nadelen van een autoriteitsdenken dat zich beroept op Vaticanum I, nog steeds niet overwonnen zijn.

Dat neemt niet weg dat wij de vaste hoop koesteren dat de ontwikkeling naar een conciliaire gemeenschap van alle Kerken zich kan doorzetten en dat in die gemeen-

schap de oorspronkelijke Petrusdienst van het primaat een nieuwe invulling zal vinden.

Daarom vragen wij alle christenen en in het bijzonder alle bisschoppen en verantwoordelijke leiders van de Kerken, zich steeds meer bewust te worden van hun gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het mogelijk worden van een werkelijk universeel concilie, dat voor alle christenen kan spreken en beslissen.

Op het feest van de heilige apostelen Petrus en Paulus, 29 juni 1970

Namens de bisschoppen van de Oud-katholieke Kerken van Nederland, Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Tsjechoslowakije en Kroatië en van de Poolse Nationale Katholieke Kerk in Amerika

Andreas Rinkel, aartsbisschop van Utrecht

Urs Küry, bisschop, Bern

Twee andere relevante teksten zijn ontstaan in de context van theologische dialogen met de beide tradities waarmee de Oud-katholieke Kerk en theologie op grond van het als criterium dienende begrip 'oude Kerk' sinds de vroege jaren 1870 steeds weer in contact waren.

Tekst 6

Gemengde Orthodoxe / Oud-katholieke theologische commissie, Chambésy, 7 oktober 1983: 'Het hoofd van de Kerk'¹⁰⁹

Het hoofd van de Kerk is Christus, de eerstgeborene van de hele schepping, door wie en voor wie alles geschapen is en door wie God besloten heeft alles met zich te verzoenen doordat hij vrede stichtte door

109. Overgenomen uit Urs von Arx (ed.), *Koinonia auf altkirchlicher Basis. Deutsche Gesamtausgabe der gemeinsamen Texte des orthodox-altkatholischen Dialogs 1975-1987 mit französischer und englischer Übersetzung*, Beiheft zu IKZ 79, 1989, p. 76-78; de tekst is ook te vinden in Harding Meyer e.a. (ed.), *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene. Band II: 1982-1990*, Paderborn en Frankfurt am Main, 1992, p. 22-23.

het bloed, aan het kruis vergoten (cfr. Kol 1,15-20). Uit de volheid van het leven van Christus, het hoofd, hebben de leden van het lichaam het nieuwe leven in Christus door de Heilige Geest (cfr. Rom 6,11; 2 Kor 5,17; Kol 2,9-10). 'Alles heeft God onder zijn voeten gelegd, en hemzelf, verheven boven alles, heeft hij als hoofd gegeven aan de Kerk, die zijn lichaam is, de volheid van hem, die het al in alles vervult' (Ef 1,22-23). Christus is waarachtig de 'ene Heer' (Ef 4,5), het enige hoofd van het lichaam, de Kerk, van waaruit 'het hele lichaam, door gewrichten en spieren gesteund en bijeengehouden, zijn goddelijke groei ontvangt' (Kol 2,19; cfr. Ef 4,15). Bijgevolg kan Christus niet zonder de Kerk worden gedacht, het hoofd niet zonder het lichaam, en omgekeerd, want Christus en de Kerk zijn met elkaar verbonden en maken een absolute, onscheidbare en eeuwige eenheid uit. De gelovigen, gerechtvaardigd door het bloed van Jezus Christus, worden door hem gered, zijn in vrede met God en beroemen zich op de hoop op de heerlijkheid van God. De hoop wordt niet teleurgesteld, want Gods liefde is in hun hart uitgestort door de Heilige Geest, die hen werd geschonken (cfr. Rom 5,1-5). Zo is de Kerk als lichaam van Christus door de Heilige Geest verbonden met haar hoofd en is zij samen met hem de hele Christus (cfr. Ef 1,22-23). In hem hebben de leden het nieuwe leven en groeien zij door de Heilige Geest naar de voleinding in de genade van God, in de vaste hoop dat zij aan hem gelijk zullen zijn, want zij zullen hem zien zoals hij is (1 Joh 3,2).

Middelpunt van het nieuwe leven is de heilige eucharistie; daar is te zien hoe de verbinding tussen lichaam en hoofd op innerlijk wijze vorm aanneemt.. Als voorganger in de eucharistie neemt de bis-

schop de plaats van Christus in. Het offer dat Christus eens voor altijd heeft gebracht, brengt hij op deze manier voor God, wat inhoudt dat hij Christus vertegenwoordigt als hoofd van de om hem heen verzamelde Kerk, in wier naam hij celebreert.

Als opvolgers van de apostelen die de apostolische dienst voortzetten, zijn de bisschoppen betrouwbare borgen van de katholiciteit en de apostoliciteit van de Kerk. Volgens goddelijk recht hebben zij allen dezelfde rang; ze hebben immers door de rechtmatige sacramentele handoplegging allemaal dezelfde bisschoppelijke genade ontvangen en staan allemaal in de apostolische successie. Ze hebben op gelijke wijze, zonder kwantitatief of kwalitatief onderscheid, deel aan een en dezelfde bisschoppelijke volmacht. Ze zijn bisschoppen onder bisschoppen, en dienaren van Christus en de Kerk. Ook zij zijn leden van het lichaam, dat wil zeggen van de Kerk, waarin zij een bijzondere plaats innemen.

Hoewel zij wat betreft de bisschoppelijke volmacht aan elkaar gelijk zijn, heeft zich vanuit het leven van de Kerk reeds in de eerste drie eeuwen een differentiatie doorgezet in de ereplaats die werd toegekend aan onderscheiden bisschopszetels. Bisschoppen van lokale Kerken die om uiteenlopende redenen meer gezag hadden gekregen, namen een bijzondere ereplaats in en oefenden in kerkelijke aangelegenheden een grotere invloed uit. Vanaf de vierde eeuw maakten besluiten van de oecumenische synoden de ereplaats van de bisschoppen tot een erevoorrang (*presbeia tès timès*) en een erevoorzitterschap in de Kerk (derde canon van de tweede oecumenische synode).¹¹⁰ De bisschop van Rome kwam dit soort erevoorrang toe

110. De derde canon van het Concilie van Constantinopel (381) luidt: 'De bisschop van Constantinopel moet de erevoorrang hebben, na de bisschop van Rome, want Constantinopel is het nieuwe Rome.' [NvdV]

omdat de bisschopszetel van Rome in de rangorde van bisschopszetels de eerste plaats innam: Rome was de hoofdstad van het keizerrijk en gaf de apostolische traditie – nog zonder nieuwigheden – door, bracht de Blijde Boodschap naar de volken en naties die nog niet van Christus hadden gehoord, en was rijk aan kerkelijk leven en liefdewerken. Bijgevolg heeft de bisschop van Rome in de Kerk de erevoorrang. Wat de bisschoppelijke volmacht betreft, onderscheidt hij zich echter op geen enkele manier van zijn medebroeders in het bisschopsambt. Hetzelfde geldt voor andere bisschoppen die in de Kerk een erevoorrang hebben.

Alle decreten uit latere tijden die de bisschop van Rome een monocratisch en absoluut gezag over de hele Kerk toekennen en hem onfeilbaar achten wanneer hij in de uitoefening van zijn ambt ‘als herder en leraar van alle christenen’ ex cathedra een leer afkondigt,¹¹¹ zijn daarom volgens de leer van de Orthodoxe en de Oud-katholieke Kerk onaanvaardbaar. Beide Kerken, die zich voortdurend inspannen voor de eenheid, hopen dat de bestaande problemen en scheidingen door het hoofd en de Heer van de Kerk overwonnen worden, zodat naar zijn woord allen die in hem geloven, één zullen zijn en de wereld tot geloof zal komen (cfr. Joh 17,20-21).

Bovenstaande tekst over ‘Het hoofd van de Kerk’ geeft volgens de Gemengde Orthodoxe / Oud-katholieke theologische commissie de leer van de Orthodoxe en van de Oud-katholieke Kerk weer.

*Chambésy, Orthodox centrum van het oecumenisch patriarchaat, 7 oktober 1983
(Handtekeningen)*

Tekst 7

Gemeenschappelijke verklaring¹¹² van de internationale conferentie van Anglicaanse en Oud-katholieke theologen, Chichester, 6-10 augustus 1985: ‘Gezag en primaatschap in de Kerk’¹¹³

1. Het geschapen universum is het werk van de liefde van God; het bestaat om God te verheerlijken door blijmoedig op die liefde in te gaan. De mens heeft Gods liefde echter afgewezen. Daarom zond God de Vader zijn Zoon Jezus Christus naar de wereld om ons met hem te verzoenen en de verlost en bijeen te brengen in één kudde, de Kerk van Christus. Met Pinksteren werd de Heilige Geest gezonden om de Kerk te bezielen en te heiligen. In de kracht van de Geest ontving de Kerk de zending om Christus’ verzoeningswerk naar de volken te brengen.

2. De verrezen en verheven Heer heeft van zijn volk ‘een uitverkoren geslacht’ gemaakt, ‘een koninklijk priesterschap, een heilige natie’ (1 Pe 2,9). Alle gedoopten zijn leden van hetzelfde lichaam, gewijd tot zijn dienst. Zij oefenen hun priesterschap uit door gebed en dankzegging, door samen eucharistie te vieren en door te getuigen met hun leven en hun woord; met dit alles verkondigen zij de Blijde Boodschap. Zij zijn geroepen om God aan de wereld te verkondigen, zich te bekommeren om alle vormen van menselijke nood en de wereld ertoe te brengen dat zij God vereert en dient.

3. In de Kerk heeft elk lid een roeping en een ambt. Het ambt van het hoofd wordt voortgezet door de leden van zijn lichaam; de wederzijdse liefdedienst moet derhalve worden begrepen als Christus’ eigen leven in zijn leden. Geestelijke gaven stellen de leden in staat om ande-

111. Vaticanum I, vierde zitting, *Pastor aeternus*, dogmatische constitutie over de Kerk van Christus, nr. 25 (Nederlandse vertaling online beschikbaar op <http://www.rkdocumenten.nl/index.php?docid=116&id=2114>). [NvdV]

112. Voor het opstellen van onderstaande tekst is ruim gebruik gemaakt van de verklaring van de conferentie van Anglicaanse en Oud-katholieke theologen van april 1980 in Trier en van het werk van een soortgelijke conferentie van september 1982 in Wenen. Het ontbrak ons aan de nodige tijd om in te gaan op de suggestie van laatstgenoemde conferentie dat het thema van de onfeilbaarheid moest worden aangesneden.

113. Overgenomen uit *JKZ* 80 (1990), p. 5-11; uittreksels uit de oorspronkelijke Engelse tekst, verschenen in *Living Church*, januari 19, 1986, p. 10-11. [De Nederlandse vertaling is gebaseerd op de Duitse omdat de oorspronkelijke tekst zo goed als ontoegankelijk is. NvdV]

ren zo te dienen, dat de genade van Christus tot uiting komt en medegedeeld wordt in wat zij doen en zeggen, en dat daarbij zowel de persoon die het ambt uitoefent als het hele lichaam wordt opgebouwd. In die zin is de Kerk een charismatische gemeenschap waarin allen elkaar dienen in de kracht van de Heilige Geest.

4. In de Kerk bestaat er een bijzonder ambt van het woord en de sacramenten, bedoeld om haar – en via haar de hele mensheid – te dienen op het gebied van eredienst, missie, onderricht, zielzorg en bevordering van gemeenschap en eenheid. Hoewel dit ambt zijn wortels heeft in de lokale Kerk (bisdom), is het in potentie universeel, want het is verantwoordelijk voor het getuigen van de katholiciteit, de apostoliciteit en de eenheid van alle lokale Kerken – niet alleen van de lokale Kerk waar het wordt uitgeoefend – en deze te bewaren. Onze Kerken geloven beide dat dit ambt kan worden afgeleid uit de opdracht van Christus aan zijn apostelen en dat het nog in de tijd van het Nieuwe Testament de vorm heeft aangenomen van het drievoudige ambt van bisschop, presbyter en diaken. Samen met de canon van de Schrift, de geloofsbelijdenissen en de sacramenten maakt het voor ons deel uit van de Kerk zoals ze (door God) is gewild.

5. In de Kerk is gezag¹¹⁴ een dienst. De Vader heeft Christus het hoogste gezag gegeven. Christus schenkt de wereld de volle waarheid over God, en zijn wil voor de mensen. Zijn gezag heeft niet de vorm van aardse macht, maar manifesteert zich als dienen, als het geven van zijn leven. Hij dwingt geen geloof af, maar gaat op zoek naar geloof als een antwoord dat ommekeer, begrip en gehoorzaamheid

insluit. Onder de leiding van de Heilige Geest neemt de christelijke gemeenschap de Bijbel aan als de unieke, gezaghebbende oorkonde van de in Christus vervulde openbaring van God en legt zij zelf getuigenis af van de levende Christus.

6. Net als de andere gaven dient het gezag in de Kerk 'om de heiligen toe te rusten voor het werk van de bediening, tot opbouw van het lichaam van Christus' (Ef 4,12), wat niet alleen inhoudt dat het ervoor moet zorgen dat de waarheid behouden blijft en dat de Kerk groeit in haar begrip daarvan, maar ook dat wordt voorzien in de vormen van bestuurlijk en disciplinair gezag die nodig zijn om een gemeenschap te doen leven en haar als gemeenschap te doen optreden. Daarbij mag nooit uit het oog worden verloren dat het evangelie ons leert dat het uitoefenen van gezag dient te gebeuren in een geest van dienstbaarheid, niet van heerschappij.

7. Wat betreft de gezagsuitoefening in de Kerk onderschrijven wij de uitspraak dat 'de theologie rechtvaardigt en de geschiedenis bewijst dat het beslissende gezag en het recht om gemeenschappelijk op te treden toekomen aan het hele lichaam, de Kerk, en dat samenwerking tussen geestelijken en leken wat de leiding en de orde van de Kerk aangaat, tot haar ware ideaal behoort.'¹¹⁵ De scheuringen in de christenheid zorgen voor ernstige problemen als de Kerk beslissingen moet nemen in belangrijke leerstellige en praktische kwesties. Zij verhinderen een goede uitwisseling van ervaringen en opvattingen, en schaden de sacramentele betrekkingen die tussen hen zouden moeten bestaan. Toch bestaat in de gescheiden Kerken nog altijd het gezag van Christus, en elke dag moeten in zijn naam beslissingen worden

114. De Duitse vertaler geeft aan dat het Engelse 'authority' soms met 'volmacht' of '(overgedragen) ambtsbevoegdheid' kan worden vertaald, maar dat hij altijd voor de term 'Autorität' kiest, zodat de lezer de logica van de in het Engels gestelde tekst beter kan volgen. Consequent daarmee wordt 'Autorität' in deze appendix steeds vertaald met 'gezag' [NvdV]

115. Het citaat vat de resultaten samen van een gezamenlijke commissie van de provinciale synode van Canterbury die werd bijeengeroepen om de positie van leken bij het leiden van de Kerk historisch en theologisch te onderzoeken. Het in 1902 gepresenteerde verslag werd in 1952 opnieuw gepubliceerd.

genomen. In belangrijke aangelegenheden zou echter geen enkele lokale Kerk alleen maar voor zichzelf mogen optreden, zonder grondig overleg met andere Kerken.

8. Bij de totstandkoming van dergelijke beslissingen heeft het oordeel van de concilies altijd een belangrijke plaats ingenomen. Dat betekent niet dat elke beslissing van een afzonderlijk concilie juist is. Door haar receptie achteraf bevestigt de Kerk dat een concilie de waarheid heeft bewaard en erkent zij dat zijn bepalingen in overeenstemming zijn met de Schrift. Onze beide tradities kennen de dogmatische bepalingen van de eerste vier oecumenische concilies een bijzondere betekenis en een bindend gezag toe. Voor de Oud-katholieken komt ook bindend gezag toe aan de overige drie oecumenische concilies van de Kerk die plaatsvonden voor het schisma tussen Oost en West. Het Anglicaanse standpunt is minder duidelijk, maar vormt geen onoverkomelijk probleem voor de verhouding tussen de Oud-katholieke en de Anglicaanse Kerk.

9. Bij het uitoefenen van toezicht en leiding in de Kerk draagt het gewijde ambt een bijzondere verantwoordelijkheid. Aan dit ambt is het gezag toevertrouwd dat voor die verantwoordelijkheid nodig is. In onze beide tradities worden meer bepaald de bisschoppen, als hoofden van de lokale Kerken en dragers van de volheid van het ambt, erkend als hoeders van het geloof van de Kerk, als leraren en herders, als leiders en dienaren van de eenheid van de Kerk. In de vroege Kerk waren de concilies grotendeels verzamelingen van bisschoppen, maar dat dient in de eerste plaats zo te worden begrepen, dat de bisschoppen daar aanwezig waren als leiders van de lokale Kerken. Doordat de com-

municatiemogelijkheden zijn verbeterd en men tot een vollediger begrip van de aard van het koninklijk priesterschap is gekomen, vinden er nu synoden plaats waarop behalve bisschoppen ook de rest van de clerus en de leken vertegenwoordigd zijn. Welke betekenis op dergelijke bijeenkomsten toekomt aan besluitvorming via stemmen en hoe dit procedé zich kan verhouden tot het vinden van een consensus in de hele Kerk, moet nog verder worden besproken. In de Anglicaanse Gemeenschap als geheel bestaat er geen orgaan waarin het beslissingsgezag is geconcentreerd. Het gezag is verdeeld over de bijeenkomst van de primaten, de Lambeth Conferenties, de Anglicaanse Consultatieve Raad en de synoden, concilies en conventen van de onderscheiden Kerkprovincies. Over het geheel genomen komt laatstgenoemde groeperingen juridisch bindend gezag toe, terwijl het gezag van de andere van morele of raadgevende aard is.

10. In haast alle Kerkprovincies van de Anglicaanse Gemeenschap dragen de bisschoppen een bijzondere verantwoordelijkheid voor leerstellige synodebesluiten. Bij de Oud-katholieken worden gezagsuitspraken over geloof en zeden gedaan door de Internationale Bisschoppenconferentie, op voorwaarde dat haar beslissingen worden genomen na overleg met de afzonderlijke nationale Kerken en dat ze door hen worden goedgekeurd.

11. Wat hun bisschoppelijk gezag betreft, worden de lokale bisschoppen in beide Kerken principieel gezien als elkaars gelijken. Toch zijn er in beide Kerken ook enkele bisschoppen waarvan algemeen erkend wordt dat zij een gezag bezitten dat verder reikt dan hun eigen bisdom. Daarvoor worden titels gebruikt als aarts-

bisschop, metropoliet, eerste bisschop, voorzittend bisschop en primaat. In enkele gevallen stamt die verantwoordelijkheid uit een ver verleden, in andere gevallen wordt ze in een geschreven reglement erkend of doorgegeven en vastgelegd. Beide Kerken zijn dus vertrouwd met het idee van een bisschop die in een bijzondere relatie staat tot de andere bisschoppen en een verantwoordelijkheid heeft die tot over de grenzen van zijn eigen bisdom reikt. In de ontwikkeling van onze beide Kerken schijnt men een zekere behoefte te hebben gevoeld aan een bisschop die een brandpunt van eenheid is en zorg draagt voor het geheel. In de Unie van Utrecht neemt de aartsbisschop van Utrecht die positie in: hoewel hij slechts primus inter pares is, is hij als voorzitter van de Internationale Bisschoppenconferentie verantwoordelijk voor de eenheid en het welzijn van de hele Unie. In de Anglicaanse Gemeenschap neemt de aartsbisschop van Canterbury een soortgelijke positie in; de invloed van deze positie is in de loop van deze eeuw sterk toegenomen en sluit een bijzonder gezag in ten opzichte van bepaalde Kerken van de gemeenschap.

12. Deze ervaring suggereert dat iets soortgelijks het geschikte brandpunt van een wereldwijde eenheid zou kunnen zijn nu de verschillende gescheiden delen van de Kerk dichter bij elkaar komen. Omdat wij evolueren naar eenheid met de Orthodoxe Kerken en de Rooms-katholieke Kerk, zal het ook duidelijk zijn dat wij oog moeten hebben voor de bijzondere positie van de oude patriarchaatszetels, waarvan de bisschopszetel van Rome op grond van een oude traditie en van de bepalingen van twee oecumenische concilies de eerste is. De manier waarop de

bisschopszetel van Rome aan zijn positie kwam, wordt goed beschreven in de verklaring van de Internationale Oud-katholieke Bisschoppenconferentie van 1970: 'Historisch gesproken trad de gemeente van Rome met haar bisschop in het gemeenschapsleven van de hele Kerk reeds vroeg naar voren. De verering van Petrus en Paulus, martelaren en apostelen, is daar evenmin vreemd aan als het feit dat Rome als hoofdstad van het keizerrijk een belangrijker plaats innam dan andere steden. Eerst langzamerhand kwam daar een derde element bij: voor de erevoorrang van de bisschop van Rome ging men een beroep doen op de bijzondere positie van Petrus en op nieuwtestamentische passages over hem.' Parallel daarmee heet het in de tweede verklaring van de Anglicaans / Rooms-katholieke Internationale Commissie over de kwestie van het gezag in de Kerk (1981) dat 'de Kerk van Rome, de stad waar Petrus en Paulus predikten en de marteldood stierven, langzaam erkend werd als draagster van een bijzondere verantwoordelijkheid voor de Kerken. In haar bisschop zag men de drager van een bijzondere dienst aan de eenheid van de Kerken en aan de trouw aan het apostolische erfgoed. De functies die hij daardoor onder zijn medebisschoppen uitoefende, zag men als analoog aan degene die werden toegeschreven aan Petrus, van wie de bisschop van Rome zich als de opvolger zag.' De wending 'drager van een bijzondere dienst aan de eenheid van de Kerken en aan de trouw aan het apostolische erfgoed' is vergelijkbaar met de zinsnede in de verklaring van de Internationale Bisschoppenconferentie '[...] als zij [de uitoefening van het primaat] dient om de hele Kerk te sterken in de waarheid en de liefde'. Deze en soortgelijke opvattingen (waarnaar reeds werd verwezen) lijken te suggereren

dat beide Kerken de bisschopszetel van Rome zouden kunnen erkennen als de zetel van een universeel primaat dat de dienst aan de eenheid en de continuïteit van de hele Kerk in waarheid en liefde tot doel heeft.

13. Wij beseffen terdege dat het primaat van Rome zich door de eeuwen heen vanuit deze eenvoudige opvatting heeft ontwikkeld tot een centralistisch gezag dat claimt door God te zijn ingesteld (*jure divino*), de volmacht te hebben om in elk bisdom direct in te grijpen, de bisschoppen te benoemen en hun gezag te beperken (jurisdictie), en in geloofszaken voor alle christenen bindende beslissingen te nemen (onfeilbaarheid). Geen van onze Kerken kan het primaat van de paus aanvaarden zoals het nu door de bisschopszetel van Rome wordt uitgelegd en uitgeoefend, hoewel wij ons ervan bewust zijn dat veel Rooms-katholieken (bisschoppen, priesters en leken) graag grote veranderingen – lees: een vermindering van de pauselijke macht – zouden zien. De vraag rijst dan ook of een universeel primaat van de bisschopszetel van Rome mogelijk is zonder een groot deel van de bevoegdheden die hij in de loop van de jaren naar zich toe heeft getrokken. Dat zou alleen het geval kunnen zijn als het gezag dat een dergelijke primaat moet uitoefenen, zorgvuldig wordt omschreven en er structureel voor wordt gezorgd dat hij moet optreden in een conciliair kader en in collegialiteit met de andere bisschoppen, indachtig het gegeven dat het hoogste gezag berust bij een oecumenisch concilie. Als de huidige bisschoppensynode kon uitgroeien tot iets wat voor het leven van de Kerk meer effect zou sorteren en invloed uitoefenen (dan tot nu toe het geval was), zou dat

een teken zijn van de bereidheid van de Kerk van Rome om in deze richting te evolueren.

14. Als de universele primaat meer moet zijn dan een teken van eenheid en ook in staat moet zijn om de eenheid, waarheid en liefde te bewaren, dan, zo erkennen wij, moet hij niet alleen de verplichting hebben om op bepaalde tijdstippen en onder bepaalde omstandigheden bisschoppenvergaderingen en concilies bijeen te roepen, maar ook het recht om dat te doen wanneer hij dat nodig acht. Hem mag ook een welomschreven en beperkt recht op het aannemen van appèl worden toegekend. Om zijn plicht goed te kunnen vervullen heeft hij waarschijnlijk de steun nodig van een aanzienlijk bestuursapparaat. Dat mag echter niet worden uitgebouwd naar het voorbeeld van de huidige curie, maar moet zo gestructureerd zijn, dat zijn verantwoordelijkheid tegenover de rest van de Kerk duidelijk is. We weten uit ervaring dat een wereldkerk het zonder een dergelijke centrale wellicht niet redt. Die centrale kan dienen om te verzekeren dat de functies van de primaat binnen de overeengekomen grenzen blijven. Wel moet hier het subsidiariteitsprincipe zorgvuldig worden gehandhaafd: zaken die perfect op een lager niveau kunnen worden behandeld, mogen niet naar een hoger niveau worden overgeheveld, en al helemaal niet door de primaat zelf.

15. In het voorafgaande werd van de universele primaat gezegd dat hij een dienst aan de eenheid, waarheid en liefde van de hele Kerk te vervullen heeft. Het is evenwel belangrijk dat men niet denkt dat hij het enige orgaan is dat dit doel moet verwezenlijken. Elk lid en elk deel van de Kerk is daarvoor medeverantwoordelijk. De primaat dient in een ruimer verband te

worden gezien dan alleen maar met het gewijde ambt: er is ook het verband met de Schrift, de geloofsbelijdenissen, de sacramenten en de andere genademiddelen, die allemaal Kerkbewarend en -opbouwend zijn. 'Als goddelijke werkelijkheid en eerste vrucht van het Rijk van God overstijgt de Kerk de huidige, eindige werkelijkheid. Als menselijke instelling en organisatie heeft zij tegelijk deel aan alle dubbelzinnigheden en zwakten van de menselijke conditie. Zij is "semper reformanda et renovanda". In een tijd van eenzaamheid en vervreemding hebben [wij] samen met andere christenen opnieuw ontdekt dat Kerk gemeenschap is: der Kerk leeft in "koinonia" en is een gemeenschap waarin alle leden, geestelijken én leken, hun eigen gaven inbrengen voor het leven van het geheel.'¹¹⁶

+*Marinus Kok*
emeritus aartsbisschop van Utrecht
+*Eric Cicestr. (Dr. Eric Kemp)*
Bisschop van Chichester

De kwestie van het primaat werd ook behandeld in de officiële nationale Oud-katholieke / Rooms-katholieke gesprekscommissies die vanaf 1966-1967 hun activiteiten ontplooiden in Zwitserland, Nederland en Duitsland. In de publicaties komt het thema echter alleen aan bod in een bijdrage van de Zwitserse gesprekscommissie.

116. Het citaat is in licht gewijzigde vorm overgenomen uit Anglikanisch-Lutherische Europäische Kommission, Bericht Helsinki, augustus-september 1982, nr. 47-48 (Lutherischer Weltbund, Genève, 1983).

117. Overgenomen uit IKZ 72 (1982), p. 33-45 – met een voorwoord van Peter Amiet; de tekst is ook te vinden in het *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie* 29 (1982), p. 264-276. Met lokale Kerk is hier [in de titel van het document] het bisdom bedoeld, niet de parochie, de nationale Kerk of de denominatie.

Tekst 8

Oud-katholieke / Rooms-katholieke gesprekscommissie (CRGK) van Zwitserland, oktober 1981: 'De lokale Kerk en de universele Kerk, het ambt en het getuigen van de waarheid'¹¹⁷

Van de gemeenschap van de schepping tot de gemeenschap van de Kerk

Wij leven allen in gemeenschap. Wij ontspruiten aan de gemeenschap van onze ouders en knopen groeiend naar volwassenheid – vrijwillig of gedwongen – nieuwe banden aan. Dood, tegenslag en zonde brengen de gemeenschap in gevaar, zwakken haar af en berokkenen ons smart en pijn. Komt het echt tot gemeenschap – een bloem of een landschap spreken je aan, je kunt het goed met iemand vinden –, dan ervaren wij dat als goed en zinvol.

Wij verlangen naar een gemeenschap die ons liefheeft, begrijpt en iets te bieden heeft, en tegelijk iets van ons verwacht en onze toewending aanneemt, een gemeenschap die ons erkent als haar volwaardige leden en op haar beurt door ons erkend wil worden. Een dergelijke gemeenschap gaat altijd vooruit, want wie mij helpt, brengt mij verder, en door mijn eigen inbreng help ik hem op mijn beurt vooruit.

Maar welke kant moet het op met deze gemeenschap? Veel pogingen om tot gemeenschap te komen zijn onvrij en wankel, en zijn meer ingegeven door angst voor eenzaamheid dan door de kennis van het heil, dat als enige ons leven zin en richting geeft, en waarnaar wij verlangend uitzien omdat het ons geneest van alle verscheurdheid aangezien alles er tot eenheid in gemeenschap komt: hemel en aarde, schepper en schepping, man en vrouw, ouders en kinderen, mens en natuur, verstand en gevoel, geest, ziel

en lichaam, woord en daad. Wij zouden deze eenheid graag ontvangen en waardig bevonden worden haar te dienen. Wij zouden graag banden aanknopen met alle mensen, zodat allen, tot gemeenschap verenigd, ervaren dat ze er mogen zijn en dat hun leven echt is omdat het samenzijn niet is ingegeven door angst en dwang, maar wordt geleefd in vrijheid en liefde. Een dergelijke gemeenschap bestaat daar waar de Schepper, de drie-vuldige God, midden onder ons is; de Zoon is immers niet aan de Vader gelijk om zich daarna boven hem te verheffen, maar om hem te eren door zijn uiterste gehoorzaamheid; en de heerlijkheid van de Geest is niet geringer dan die van de Vader en de Zoon, en vermindert haar niet maar is ermee in overeenstemming.

De schepping kijkt uit naar het openbaar worden van een dergelijke gemeenschap van de zonen van God met de eerstgeborene van vele broeders (cfr. Rom 8,19.29.35-39).

De zending sticht opnieuw gemeenschap
Toen de volheid van de tijd gekomen was, heeft God zijn Zoon naar de wereld gezonden (Gal. 4,4). God neemt ons in deze zending op door ons de Geest van zijn Zoon te schenken opdat ook wij geen onwetende knechten (Joh 15,15) zijn, maar zonen en erfgenamen van het Rijk van de Vader (Gal 4,6-7). De zending waardoor Jezus Christus, onze Heer, tot ons is gekomen, is dus geen andere dan degene die wij van onze kant vervullen.

Als Christus zijn leerlingen uitstuurt om in zijn plaats het evangelie te verkondigen (cfr. 2 Kor 5,20), zodat wie hen hoort, Christus hoort (Lc 10,16), blijft hij hun Heer aan wie zij blijvend verantwoording verschuldigd zijn.

De gemeenschap erkent de waarheid

In de Heilige Geest belijden christenen dat Jezus de Heer is (1 Kor 12,3). Zij worden naar hem toe gehaald door de Vader (Joh 6,44), die in de kracht van de Heilige Geest (cfr. Lc 1,35 en 3,22) de Zoon heeft gezonden. Tot hen zendt de door de Vader gezonden Zoon vanuit de Vader de Geest van waarheid die uitgaat van de Vader en getuigt van de Zoon (Joh 15,26). De Geest voert de gezonden van Christus naar de volle waarheid (Joh 16,13), dat is: naar Christus (Joh 14,6), die bij hen is tot aan de voleinding van de wereld (Mt 28,20). Als zijn getuigen (Joh 15,2) hebben zij de opdracht alle volkeren naar hem te leiden (Mt 28,19).

De participatie van allen aan de gemeenschap is een deelhebben in verscheidenheid

'Met Christus gemeenschap hebben' betekent dus zowel met en door hem naar de wereld gezonden zijn als staan tegenover hem die Heer en doel is. Allen die door het woord (cfr. Rom 10,17), de doop en het vormsel gelovigen, leden van het lichaam van Christus en dragers van de Heilige Geest zijn geworden, hebben deel aan de ene goddelijke zending. In het samenzijn met elkaar 'komt de een met een psalm, de ander met een onderrichting, weer een ander met een openbaring, of spreekt in talen, of geeft er uitleg van' (1 Kor 14,26). Elkeen is gezonden, maar elkeen staat ook tegenover de anderen, die eveneens door Christus gezonden zijn. De door Christus gezondene ziet in zijn broeder een vat van de Heilige Geest, in wie beiden de Vader aanroepen. En wie de Geest ontvangen heeft, dient op zijn beurt zijn broeder als een vertegenwoordiger van Christus, die gekomen is om te dienen. Christenen leven dus met, voor en

tegenover elkaar, en in die verscheidenheid van relaties leeft de Kerk.

Gemeenschap met de bisschop

Het gaat hier niet om een onbepaalde verscheidenheid, want de Kerk is het lichaam van één hoofd, Christus. Daarvan legt zij getuigenis af door zich te scharen rond de bisschop,¹¹⁸ die zijn bijzondere opdracht op de historische weg van de apostolische successie heeft ontvangen, door de Heilige Geest, van de mensgeworden, historische Heer.

Zoals ieder afzonderlijk het woord van God en de doop via historische weg van Christus ontvangt, zo staan de gelovigen als gemeenschap tegenover de ambtsdrager als tegenover degene die via historische weg voor hen vertegenwoordiger van Jezus van Nazaret is geworden. Door zich op de bisschop te richten concreetiseert de gemeente haar eigen in-de-zending-staan tot iets tegelijk christelijks en gemeenschappelijks: de velen staan niet ordeloos tegenover elkaar, maar scharen zich in de kracht van de Heilige Geest rond de ene bisschop als gezondene van Christus.¹¹⁹ Onder zijn leiding viert de Kerk het avondmaal en alle sacramenten en verkondigt zij de dood van de Heer totdat hij wederkomt.

Dat de bisschop met het 'charisma certum veritatis'¹²⁰ de opdracht heeft gekregen om te waken over de belijdenis van het apostolische geloof, beperkt niet de geloofszin waaraan alle gelovigen deelhebben, maar roept die zin op en richt hem op de gemeenschap van de Kerk van Christus. Wordt een gelovige tot bisschop (of tot priester of tot diaken) gewijd, dan wordt hij daardoor geen christen van een andere soort, maar krijgt hij de opdracht om als gezondene van Christus de chris-

tenen, die allen de Heilige Geest hebben ontvangen en samen het koninklijke priesterschap uitmaken, in de mogelijkheid te stellen om hun verbondenheid met de concrete, in de geschiedenis verschenen Zoon van God niet alleen als individuen, maar in gehoorzaamheid aan de gezondene ook samen, als Kerk dus, te betuigen en gestalte te geven.

De ene Christus en de ene Kerk

De ene Christus heeft de Kerk gesticht als één. De Kerk, het ondeelbare lichaam van Christus, is geen som van individuen of leden of wat voor delen ook. Telkens als de prediking van een apostel die gehoor gaf aan de zendingsofdracht, ergens een Kerk deed ontstaan, ging het om de ene Kerk van Christus – en in die Kerk, onder de leiding van haar bisschop verzameld rond de heilige eucharistie, is Christus totus in capite et in corpore. Onze kennis van Christus mag dan al stukwerk zijn, Christus is bij ons niet verdeeld.

De Kerk kan niet worden opgedeeld. Leken en geestelijken, bisschop en eucharistie, leer en praxis, ze kunnen niet uit elkaar worden gehaald. Zo is alleen die eucharistie echt en geldig, waarin de bisschop voorgaat (of iemand aan wie hij dat heeft toevertrouwd).¹²¹ Alleen in de eenheid van alle elementen is elk element wat het is.

Kerk op weg

Zoals iedereen weet, komt deze heelheid en katholiciteit niet voor in ongebroken vorm. Integendeel, steeds klinkt de vermaning om haar na te streven en te realiseren. Dat beantwoordt trouwens aan het wezen van de zending. Niet alleen van wege de menselijke zwakheden moet de Kerk zich inspannen zichzelf te realiseren. Veeleer is het zo, dat het godsvolk als

118. Uit de manier waarop de afzonderlijke evangelische kerken het woord 'bisschop' voor zichzelf en andere kerken gebruiken, kan nog niet worden afgeleid of de werkelijkheid van het bisschopsambt bij hen aanwezig is. Om hierover uitsluitsel te krijgen is enig oecumenisch onderzoek dringend nodig.

119. Wat in de oude Kerk gebruikelijk was, stemt daar beter mee overeen: door hun keuze gaven de gemeenten te kennen dat ze in staat en van zin waren om zich achter een bepaalde christen te scharen omdat ze in hem een gezondene van Christus zagen. In de Rooms-katholieke Kerk worden nu nog slechts weinig bisschoppen door een diocesaan orgaan gekozen; onder hen die van Rome (de kardinalen vertegenwoordigen de gemeente van Rome) en die van Basel. In die Kerk bestaat de wens om het bisdom nauwer bij de bisschopskeuze te betrekken.

120. Irenaeus van Lyon, *Tegen de ketters*, 4,26,2.

121. Ignatius van Antiochië, *Brief aan de christenen van Smyrna*, 8,1.

gemeenschap zijn eeuwige doel tegemoet gaat omdat de leden elkaar stimuleren.

Eén Kerk op vele plaatsen en in vele tijden
Waar de Kerk, Gods volk onderweg, zich ook bevindt, daar is de Christus totus in capite et in corpore, en niet slechts een deel van hem. De Kerk op een bepaald ogenblik en een bepaalde plaats is daarom de katholieke Kerk, net zo goed als die op een andere plaats en in een andere tijd.

Vanuit het geloof aan de identiteit van de Kerk van alle plaatsen en tijden is er niet alleen hoogachting voor de Heilige Schrift, los van de traditie, maar voor de hele levende traditie. Vanuit het geloof aan de identiteit van de Kerk op verschillende plaatsen heeft de apostel Paulus twee keer een bezoek gebracht aan Kefas opdat duidelijk zou zijn dat zij hetzelfde geloof deelden (Gal 1-2). In datzelfde geloof trekt de heilige Ignatius uit zijn inzicht dat de Kerk op een bepaalde plaats, verzameld rond de ene eucharistie, de katholieke Kerk is,¹²² niet de conclusie dat haar ruimtelijke grenzen samenvallen met die van de Kerk, maar besluit hij dat hij de Kerk op een andere plaats herkent, vermaant hij haar, bidt hij om haar voorspraak¹²³ en vraagt hij dat als teken van die identiteit een gezantschap van de ene lokale Kerk naar de andere zou worden gestuurd.¹²⁴

Vergeet de Kerk van een bepaalde tijd het verleden of houdt de Kerk van een bepaalde plaats geen rekening met die op andere plaatsen omdat zij zelfgenoegzaam alléén haar Heer wil toebehoren, dan zet zij haar katholiciteit op het spel, want zij is identiek met de andere lokale Kerken; er is immers maar één Kerk van alle plaatsen en tijden. Wat zij met de

Kerk van een andere plaats doet, doet zij daarom met zichzelf; neemt zij de andere niet ernstig, dan neemt zij zichzelf niet ernstig. Als gelovige Kerk kan zij dat dus niet doen. Als zij zichzelf ernstig neemt, zoekt zij daarom gemeenschap met de Kerk die over de hele wereld verspreid is.¹²⁵ Zoals door de zending van de ene Heer zijn lichaam op vele plaatsen werd verwerkelijkt, zo verbindt het ene, gemeenschappelijke, trinitarische leven de afzonderlijke leden van de lokale Kerk met elkaar en bezielt het de gemeenschap van de lokale Kerken over de hele wereld.

Eenheid in de lokale en in de universele Kerk

Er is een verschil tussen de manier waarop de eenheid van de Kerk gestalte krijgt binnen een lokale Kerk en de manier waarop dat gebeurt tussen de lokale Kerken onderling, in het geheel van de universele Kerk. In de lokale Kerk vertegenwoordigt de bisschop, als drager van het hoogste kerkelijke ambt, het hoofd van de Kerk. Als zodanig staat hij tegenover de rest van de gemeente, die het lichaam van Christus is. Door haar gemeenschap met de bisschop als zichtbaar hoofd van de Kerk bekent de gemeente zich tot de eenheid van de Kerk. In de eucharistische bijeenkomst rond de bisschop woont de niet te vermeerderen volheid van de hele Christus.

Het contact tussen de lokale Kerken onderling is echter veel minder een afspiegeling van de verhouding lichaamshoofd dan dat binnen de lokale Kerk tussen gemeente en bisschop. Wel dient ook de onderlinge gemeenschap van de lokale Kerken te worden gezien in termen van trinitarisch leven. Dat betekent niet dat aan bepaalde gemeenten slechts de eigenschappen van één van de drie goddelijke

122. Ibid., 8.

123. Cfr. Ignatius van Antiochië, *Brief aan de christenen van Filadelfia*, 5.

124. Ibid., 10.

125. Hier rijst de vraag of het in de verscheurde christenheid mogelijk is om te erkennen dat er ook 'aan de andere kant van het schisma' Kerk is. Die vraag kan slechts bevestigend worden beantwoord als tegelijk wordt gezegd dat deze erkenning niet hetzelfde is als herstel van de communio. Voor het geloof is het een onbegrijpelijke, verontrustende engel dat aan de andere zijde van de grens van de Kerk katholiciteit verschijnt zonder dat men tot eenheid komt.

personen moeten worden toegeschreven. Integendeel, elke Kerk is, waar zij zich ook bevindt, identiek met alle andere. Dat houdt geen beperking van haar eigenheid in, maar betekent veeleer dat elke Kerk volgens haar eigen geestelijke en historische ervaringen op een telkens specifieke en nieuwe wijze het geheim van de Kerk ontvouwt. Het kan zijn dat, zoals men wel eens zegt, één Kerk uitdrukkelijker de eigenschappen van de Geest weerspiegelt dan die van de Zoon of de Vader, maar dat betekent niet dat de ene boven de andere verheven is, ook niet als de ene historisch gezien aan de oorsprong ligt van de andere. Geen bisschoppelijke Kerk kan boven een andere staan, want in de Kerk is er geen hoger ambt dan dat van bisschop.

Om zich tot de historisch verschenen Christus te kunnen bekennen heeft een lokale Kerk de andere lokale Kerken nodig, want als zij geen bisschop meer heeft, moet zij door de bisschoppen van andere Kerken een nieuwe bisschop laten wijden. De tijdelijke structuur van de Kerk, zoals die naar voren komt in de apostolische successie, is dus onvermijdelijk verbonden met de ruimtelijke verhouding tussen de lokale Kerken.

Zoals een bisschopswijding niets toevoegt aan het ene episcopaat, zo wordt niets toegevoegd aan het kerkelijke karakter van een lokale Kerk als voor haar een nieuwe bisschop wordt gewijd. Met het verlies van haar bisschop komt er geen eind aan haar volle katholiciteit. Het is veeleer zo dat haar status van katholieke en apostolische Kerk wordt bevestigd door de andere lokale Kerken, van wie de bisschoppen betrokken zijn bij de wijding van haar nieuwe bisschop.

De Kerk getuigt van haar universele eenheid

De ene lokale Kerk heeft de andere niet alleen nodig bij een bisschopswijding, maar ook om te getuigen van het feit dat de zending van Christus universeel van aard is. Christus is de redder van de wereld en wil de hele schepping samenbrengen onder zichzelf als haar hoofd (Ef 1,10). Hoe getuigen de lokale Kerken van deze eenheid? De vorm waaronder men dat kon doen, is historisch langzamerhand tot stand gekomen. Aan de vorming van het universele in de Kerk gaat de uitbouw vooraf van de lokale Kerken, met als symbool van hun eenheid de in de apostolische successie staande bisschop. Het evangelie kan slechts voor de hele wereld gelden omdat het eerst de concrete mens in zijn concrete leefwereld heeft bereikt en hem op de plaats waar hij leeft, in een concrete gemeenschap heeft geplaatst.

God heeft echter de eeuwigheid in het hart van de mens gelegd (Pr 3,11) en hem tot hoofd van de schepping gemaakt (Gn 1,26). Daarom kan het evangelie hem alleen ernstig nemen als het hem in een universele gemeenschap plaatst waarin alle mensen één zijn, één in de Heilige Drievuldigheid (cfr. Joh 17). Om te kunnen getuigen van de aanspraak van het evangelie op universaliteit moeten de lokale Kerken zoeken hoe ze hun eenheid het best gestalte geven.

Het getuigenis van de bovenregionale eenheid kan de vorm aannemen van het uitwisselen van groeten en bezoeken, maar heeft de facto ook de vorm aangenomen van een geheel van verbanden tussen metropolitane en patriarchaatszetels waarin één gemeente voorgaat in de liefde.¹²⁶

126. Ignatius van Antiochië, *Brief aan de christenen van Rome*, voorwoord.

Het prismaat

Het ligt dan ook voor de hand dat alle gemeenten ter wereld in één gemeente het symbool van de eenheid en uniciteit van de Kerk gaan zien en dat zij precies wegens die bijzondere voorrang met haar in overeenstemming zullen moeten zijn¹²⁷ omdat zij in haar de moeder en de wortel van de katholieke Kerk zien.¹²⁸

Over de manier waarop de onderlinge gemeenschap van de lokale Kerken moet worden georganiseerd, zegt de 34e (27e) apostolische canon dat geen bisschop iets mag doen zonder het akkoord van de prismaat van zijn rijksprovincie (zijn natie) en dat de laatste niets mag doen zonder de instemming van de eerste.

Ook de prismaat van de universele Kerk kan zijn ambt niet in isolement en als een autocraat uitoefenen, want hij staat in de gemeenschap van alle bisschoppen, vooral van degenen die zelf in een groter gebied het prismaatschap uitoefenen – waarmee verwezen wordt naar het soort synodale gemeenschap in het prismaat dat de oude Kerk gestalte probeerde te geven via de pentarchie.

In deze onderlinge synodale gemeenschap van lokale Kerken is er één Kerk die voorgaat en centrum unitatis is. Dit centrum – en dus ook zijn leken en geestelijken, geschaard rond de bisschop – staat ten dienste van het getuigenis van de eenheid van de Kerk, gezien vanuit het oogpunt van haar ruimtelijke universaliteit. Daarbij staat de prismaat niet boven de andere bisschoppen als een ambtsdrager van een andere aard: hij is de eerste onder gelijken, hij is degene in wie de andere bisschoppen zich herkennen, zoals ook de vele Kerken zich herkennen in de ene Kerk van de prismaat. Natuurlijk kunnen de bisschoppen zich herkennen in elke andere

bisschop, maar omwille van de eenheid zijn ze er in het bijzonder toe verplicht naar de prismaat te kijken.

Het prismaat van een lokale Kerk heft het volle Kerkzijn van de andere lokale Kerken niet op en voegt er niets aan toe. En twee lokale Kerken zijn samen niet meer Kerk dan één, net zo min als twee bisschoppen samen meer bisschop zouden zijn dan één. De eerste voorganger in de eucharistie is trouwens de bisschop, niet de prismaat. In de Kerk bestaat geen hogere opdracht en zending dan degene die wordt meegegeven met de bisschopswijding.

Hoewel voor de heilige Cyprianus elke bisschop in de opvolging van de apostel Petrus staat¹²⁹ – en dus elke bisschop bij wijze van spreken potentieel prismaat is –, is er toch een feitelijk en concreet getuigenis van de ruimtelijke eenheid nodig en moeten de afzonderlijke Kerken zich, waar het gaat om de dienst van dit getuigenis, nadrukkelijk in een bepaalde lokale Kerk kunnen herkennen. Alle apostelen moeten hun broeders sterken en de schapen weiden, maar voor Petrus worden deze opdrachten extra onder woorden gebracht; in die lijn moet men om te zien wat Kerk is, in het bijzonder naar de prismaatskerk kijken. Daarom bezitten alle Kerken een bijzondere verantwoordelijkheid voor deze bepaalde Kerk en haar bisschop, zoals Paulus zich in het bijzonder voor Petrus verantwoordelijk achtte (Gal 1-2). Op soortgelijke wijze draagt de prismaatskerk een bijzondere verantwoordelijkheid voor de andere Kerken. Om die te kunnen opnemen moet de universele prismaat, precies zoals dat reeds het geval is bij de prismaat van een provincie, kunnen beschikken over gepaste rechten en plichten, het recht om als eerste initiatieven te

127. Irenaeus van Lyon, *Tegen de ketters*, 3,3,2.

128. Cyprianus van Carthago, *Brief* 48.

129. Id., *Brief* 27.

nemen en kerkelijke activiteiten te coördineren, het recht om door de anderen gehoord te worden, het recht op het voorzitten van de conciliaire gemeenschap van de Kerk, en zo meer. Dat deze rechten en plichten gebonden zijn aan de bisschopszetel van een concrete gemeente, waarvan de Kerk erkent dat daar wordt voorgegaan in de liefde, betekent niet dat zij door deze gemeente worden uitgeoefend respectievelijk vervuld: het is door haar bisschop dat deze rechten worden uitgeoefend en deze plichten vervuld. Dat gebeurt op kerkelijke wijze, dat wil zeggen in verbinding met het presbyter-schap, de hele gemeente en het college van bisschoppen.

Overeenkomstig de functie die Petrus volgens het getuigenis van de Schrift vervulde, bestaat de taak van de primaat erin in alle situaties waarin een beslissing moet worden genomen, initiatieven te nemen die het de Kerk mogelijk maken en haar uitnodigen om tot een gemeenschappelijke beslissing te komen, haar geloof uit te spreken en haar eenheid zichtbaar te maken. Dat kan maar gebeuren als de rechten van de primaat niet worden begrepen als competenties waardoor de andere leden van de Kerk, die niet over deze bevoegdheden beschikken, hun volle verantwoordelijkheid niet zouden kunnen opnemen: het zal veeleer om bijzonder op de voorgrond geplaatste verplichtingen moeten gaan.

In overeenstemming met de synodale aard van de Kerk voert de primaat dus geen monoloog en houdt hij al evenmin toespraken of redevoeringen zonder ook te luisteren, maar leeft hij dialogisch en stimuleert zijn woord het gesprek in plaats van er een eind aan te maken. De rechten en plichten van de primaat

mogen die van de andere lokale Kerken en bisschoppen niet beperken, maar moeten veeleer helpen om ze beter en breder uit te oefenen respectievelijk te vervullen, want de primaatsKerk is er op bijzondere wijze toe verplicht bekommerd te zijn om het gemeenschappelijke, synodale en trinitarische leven dat de lokale Kerken met elkaar verbindt. Zelf staat zij helemaal in dit leven, want zij is niet op een andere wijze Kerk dan de andere Kerken, alsof ze zonder hen reeds katholieke Kerk zou zijn maar de andere dat niet zonder haar zouden zijn. Voor haar geldt integendeel wat paus Gregorius de Grote van zichzelf zegt, namelijk '[...] mijn eer is de eer van de hele Kerk. Mijn eer is de volle levenskracht van mijn broeders. Dan pas word ik echt geëerd, als niet voorbij wordt gegaan aan de eer die aan allen afzonderlijk verschuldigd is.'¹³⁰

Getuigen van de waarheid

Tot de plichten van elke Kerk en dus ook van de primaatsKerk behoort dat zij getuigenis aflegt van de waarheid. Waar Christus is, is hij die zichzelf de waarheid noemt. Waar twee of drie in zijn naam bijeenzijn, is hij in hun midden. En men kan niet zeggen dat hij hier meer en daar minder in hun midden is. Waar hij is, daar is de trouwe Heer, die niemand kan belijden tenzij in de Heilige Geest. Het geloof kan niet aannemen dat het door de Heilige Geest wordt misleid. Ook al is ons kennen nu stukwerk, het is niet onjuist. 'Omdat de christen door de Heilige Geest is gezalfd, weet hij alles en heeft hij geen leraar nodig. Wat de zalving hem heeft geleerd is geen leugen, maar is waar' (naar 1 Joh 2,22-29). Dat wil niet zeggen dat leraars bij de christenen overbodig zijn, wel dat deze hen 'schrijven' (1 Joh 2,21) en dat zij kunnen onderrichten omdat zij de waarheid al kennen. Dat het

130. Gregorius de Grote, *Brief aan Eulogius, bisschop van Alexandrië*, in *Patrologia Latina* (Migne) 77, kol. 933C. [NvdV]

geloof uit de prediking komt, betekent niet dat die laatste zinloos wordt als het geloof ontwaakt is. De Kerk is immers gemeenschap. Het onderricht door de apostelen gebeurde uit liefde: zo wilden zij gemeenschap bevorderen en gemeenschap beleven – gemeenschap met ons, de door de Geest gezalfden, en met de Vader en zijn Zoon Jezus Christus (1 Joh 1,1-4).

Als wij, gelovigen, niet verbonden zijn met het woord van de apostelen, die het leven hebben gezien, ervan hebben getuigd en het hebben verkondigd, hebben wij geen gemeenschap met hem die het eeuwig leven is. En wie gemeenschap heeft met hem die het eeuwig leven is, volgt zijn bisschop, die in de apostolische successie staat. Want de Heer, die de apostelen heeft uitgestuurd, een zending die door het wijden van bisschoppen wordt voortgezet, blijft zijn zending trouw.

Wij die van God komen, geloven een woord niet blindelings. Het is veeleer zo dat wij deelhebben aan de geloofszin van de Kerk en gedragen worden door de kracht uit den hoge, en als zodanig worden opgeroepen om de geesten te onderzoeken. En als wij God kennen, dan luisteren wij naar de apostelen (cfr. 1 Joh 4,1-6; 1 Kor 2,15-16 en 14,37-38; 2 Pe 1,20), dat wil zeggen naar de gezonden van Christus, en naar degenen die door hen zijn gezonden, want Christus' uitspraak 'wie jullie hoort, hoort mij', blijft niet beperkt tot degenen die rechtstreeks door hem zijn gezonden. Voor het geloof zou het een onbegrijpelijke bron van ergernis zijn als bisschoppen die schijnbaar door Christus zijn gezonden en in de Heilige Geest zijn woord prediken, dwaal-leren zouden verkondigen. De gelovige is tegen die ergernis bestand en laat zijn

geloof er niet door relativiseren. Hij wil desondanks openstaan voor het woord van de gezondene van Christus – niet omdat hij de waarheid niet zou kennen, maar om gemeenschap te hebben met Christus, die de waarheid is. En omdat deze gemeenschap universeel van aard is, luistert hij in het bijzonder naar het woord van de primaat als centrum unitatis. En omdat zowel de Kerk van de hele wereld als de Kerk van elke plaats synode, gemeenschap, is, gaat van dát woord van de Kerk de sterkste uitnodiging uit om erop in te gaan, dat uitgaat van de hoogste uitdrukking van deze gemeenschap, namelijk van een door de hele Kerk erkend concilie.¹³¹

In de gemeenschap van Christus herkennen wij het heil

In deze gemeenschap herkennen wij het heil dat gegrond is in de mens Jezus van Nazaret, in zijn leven, zijn leer, zijn daden, zijn dood en zijn verrijzenis en verheerlijking, en in ons, tempels van de Heilige Geest, zijn intrek heeft genomen. Door de geboorte van zijn eeuwige Zoon uit Maria, de tempel van God, die terecht Moeder van God wordt genoemd, is God solidair geworden met de mensen en is hij met hen een zeer diepe gemeenschap aangegaan. En de concrete mens Jezus heeft concrete mensen geroepen om deel uit te maken van zijn gemeenschap en heeft hen uitgezonden om als kundige bouwmeesters het fundament te leggen dat Christus is, of op dit fundament voort te bouwen als medewerkers van God (cfr. 1 Kor 3,10-11). Het heil komt tot mensen als zij een concrete gezondene van Christus ontmoeten. Zo kunnen zij er ook zelf getuigenis van afleggen. Overal waar het heil oplicht, wil het zich realiseren in verbondenheid met Christus. Alleen in de op Christus gebaseerde gemeenschap is er

131. Dat paus Paulus VI in zijn brief van 5 oktober 1974 aan kardinaal Willebrands, waarin hij hem aanstelde tot zijn buitengewoon gedelegeerde op de viering van de zeventiende verjaardag van het Tweede Concilie van Lyon, voor dit concilie niet het adjectief 'oecumenisch' gebruikte, maar het 'alterum generale concilium Lugdunense' of gewoon 'concilium Lugdunense' noemde of schreef dat het als 'sexturn recensetur inter generales synodos in occidentali orbe celebratas', moet als impuls worden genomen om na te denken over het gezag en de betekenis van de zogeheten oecumenische concilies die alleen in het Westen worden erkend.

heil. Daarom kennen wij het heil niet buiten de Kerk. Daarom is elk getuigen en belijden van de waarheid van Christus een kerkelijk gebeuren.

De christelijke waarheid is niet ideologisch maar persoonlijk

De waarheid van het evangelie is de waarheid van de persoon van de Verlosser. De Kerk bekent zich tot die waarheid en vertrouwt erop dat de Verlosser haar in de waarheid zal doen blijven. Zij leeft in dit geloof en laat het niet verduisteren door aanstootgevende gebeurtenissen die ermee in tegenspraak zijn.

Tot deze waarheid bekent de Kerk zich ook met woorden en uitspraken. Hoewel zij niet toelaat dat deze worden tegengesproken, maar wil dat nieuwe belijdenisuitspraken in overeenstemming zijn met de voorgaande, omdat anders de gemeenschap zou worden verstoord (ook de taal is constitutief voor gemeenschap), weet zij toch dat de waarheid niet in de uitspraken als zodanig vervat ligt. Het geloof is geen onpersoonlijke ideologie. Daarom verzamelt de Kerk, waarvan alle leden door de geest zijn gezalfd, de waarheid kennen en erop vertrouwen dat zij elkaar wederzijds in de waarheid zullen stimuleren, zich rond de persoon van de door Christus gezonden bisschop. Door trouw te zijn aan hem door wie zij Christus hoort, bekent zij zich tot hem die de eerste en de laatste is (Apk 2,8), en in wiens naam iedere knie zich moge buigen, hier, op alle plaatsen en in alle tijden (cfr. Fil. 2,10).